

DE LA EXTERNE... ÎN VÂLTOAREA VIEȚII POLITICE INTERNE. RELAȚIILE DINTRE NICOLAE TITULESCU ȘI DREAPTA ROMÂNEASCĂ INTERBELICĂ

Corneliu CIUCANU¹

Cuvinte cheie: *politică externă, comunism, autoritarism, corupție, demagogie, revizionism, radicalism, reconciliere*

Keywords: *foreign policy, communism, authoritarianism, corruption, demagoguery, revisionism, radicalism, reconciliation*

Personalitatea activă a lui Nicolae Titulescu rămâne un reper indiscutabil al diplomației românești și europene din perioada interbelică. Titular în mai multe rânduri al Ministerului Afacerilor Străine român din partea mai multor partide aflate la guvernare, N. Titulescu s-a impus în viața politică românească drept un „tehnocrat al Externelor”, un profesionist fără „culoare politică”, un om politic dotat cu inteligență și talent, cu relații suspuse în lumea politică europeană, un specialist în diplomație, unanim acceptat și promovat ca reprezentant al României în raport cu celelalte țări și organisme europene sau internaționale².

---

¹ Academia Română, filiala Iași – Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, IAȘI.

² Viața și opera marelui diplomat reprezintă un capitol inepuizabil pentru istorici. În consecință, activitatea politico-diplomatică a lui N. Titulescu a reținut atenția contemporanilor săi, români și străini, (cf. bibliografiei N. Titulescu în Gh. Buzatu (ed.), *Titulescu și strategia păcii*, Iași, 1982, p. 349-360 – a se vedea și ediția anastatică, Editura Tipo Moldova, Iași, 2010), a suscitată, deopotrivă, interesul specialiștilor, care au editat/reeditat numeroase lucrări dedicate acestei ilustre personalități: Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, redactor responsabil George Macovescu, București, 1967; Savel Rădulescu, *Nicolae Titulescu (1882-1941)*, în *Diplomați iluștri*, I, București, 1969; Walter M. Bacon Jr., *Nicolae Titulescu and Romanian Foreign Policy, 1933-1934*, Ann Arbor-London, University Microfilms International, 1977; Idem, *Secret Papers on the Failure of Romanian-Soviet Negotiations, 1931-1932*, Stanford University, Hoover Institution Press, 1979; Jaques de Launay, *Titulescu et l'Europe*, Nyon, Byblos, 1976; Nicolae Titulescu, *Politica externă a României (1937)*, ediție George G. Potra, Constantin I. Turcu, Ion M. Oprea, București, 1994 (ediții în limbile engleză și franceză); Idem, *Pledoari pentru pace*, ediție George G. Potra, Constantin I. Turcu, București, 1996; Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia (1918-1940)*, Iași, 1991; Marusia Cîrstea, Gh. Buzatu, *Europa în balanța forțelor*, I, 1919-1939, Editura Mica Valahie, București, 2007 (capitolul *Destinul Europei: Organizarea și salvagardarea păcii în viziunea lui N. Titulescu*, p. 364-386);

Constituită prin Actele de unire de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia din anul 1918 și confirmată internațional prin Tratatul semnat la Conferința Păcii de la Paris (1919-1920), România Mare trebuia consolidată printr-o serie de politici judicioase care să opereze realist pe plan intern și extern. Strategia generală de politică externă a României interbelice s-a bazat pe influența politicii marilor democrații occidentale la nivel european și, în consecință, inițiativele și activitatea politicii noastre externe s-au pliat pe direcțiile diplomatice generale promovate de la Paris și Londra. Factorii de decizie de la București au apreciat că Franța și Marea Britanie avuseseră un rol determinant la Conferința Păcii și că sunt principalii piloni de susținere ai „Sistemului de la Versailles”, iar obiectivul principal al politicii noastre externe din perioada dintre cele două războaie mondiale a fost menținerea *statu-quo*-ului european și, implicit, a frontierelor fixate prin Conferința Păcii de la Paris. Totodată, România a avut un rol hotărâtor în constituirea și activitatea Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice, care au fost concepute ca organisme menite să asigure stabilitatea regională în zona sud-est europeană și ca o completare a „sistemului versaillez” pentru această parte a continentului. Ministrul de Externe N. Titulescu declara, în fața Parlamentului român, la 4 aprilie 1934, făcând bilanțul activității diplomatice din perspectiva menținerii păcii europene și a integrității teritoriale a României, că politica noastră externă este dirijată spre o strânsă colaborare cu statele care au interese comune cu ale României. „Izvorând din poruncile unității noastre naționale, politica noastră externă are ca scop principal păstrarea ei ca metodă constantă de lucru, coordonarea progresivă a acțiunii noastre cu aceea a statelor cu interese comune până la integrarea ei în grupuri internaționale din ce în ce mai mari. De la național prin regional la universal, iată lozinca României peste graniță”³.

În consecință, politica noastră externă a fost ferm orientată pe linia impusă de Londra și Paris, iar marele diplomat Nicolae Titulescu s-a implicat activ în promovarea politicii securității colective inițiate de Louis Barthou, ministrul de Externe francez. Cu prilejul vizitei lui L. Barthou în România, din vara anului 1934, marele diplomat român a rostit în Parlament un cald discurs omagial la adresa Franței și a înaltului oaspete. N. Titulescu sublinia interesul comun al României și

---

George G. Potra, *Pro și contra Titulescu*, București, 2002; Idem, *Titulescu spre țara dreptilor*, București, 2001; Constantin Turcu, Ioan Voicu, *Nicolae Titulescu în universul diplomației românești*, București, 1984; Adrian Năstase, *Nicolae Titulescu. Contemporanul nostru*, București, 2002; Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, București, 1965; Geneviève Tabouis, *Douăzeci de ani de tensiune diplomatică*, București, 1965, *passim*; Viorica Moisuc, *Premisele izolării diplomatice a României. 1919-1940*, București, 1991, *passim*; Ion Bitoleanu, *Politica externă a României Mari în dezbaterile parlamentare. 1919-1939*, Constanța, 1995, *passim*; Ion Constantin, *România, Marile Puteri și problema Basarabiei*, București, 1995, *passim*;

³ Dezbaterile Adunării Deputaților (DAD), nr. 38, ședința din 4 aprilie 1934, p. 1612. De asemenea, vezi și N. Titulescu, *Discursuri* (studiu introductiv, texte alese și adnotări Robert Deutsch), Editura Științifică, București, 1967, p. 407.

Franței pentru menținerea păcii europene, lansând, totodată, săgeți către statele revizioniste: „Între cei care fac o dogmă din intangibilitatea frontierelor noastre și cei ce fac o dogmă din mutilarea noastră progresivă și sistematică, România nu poate opta decât pentru cea dintâi”⁴. Condamnând spiritul revanșard promovat de Italia și Ungaria, Titulescu observa că revizionismul promovat de la Roma „are un caracter generos” iar cel horthist are „un caracter net egoist și este expresia modernă a unor tendințe seculare și ireductibile”⁵, deși amândouă erau considerate „inacceptabile și dăunătoare”⁶. De altfel, Titulescu elogia Franța, care „a fost și rămâne o prietenă sinceră a României”, spunând că „... nu cunosc prietenie mai dezinteresată ca aceea care stă la baza raporturilor franco-române”⁷. În replică, înalți oficiali francezi declarau fățiș prietenia și garanția oferite statului român în cazul unei agresiuni asupra fruntariilor României Mari. Discursul lui L. Barthou de la înălțimea tribunei parlamentare poate fi luat drept exemplu al frumoaselor sentimente de prietenie și al generozității franceze, dar totodată – privit prin prisma desfășurărilor ulterioare – poate fi dat și exemplu de fanfaronadă și ipocrizie. Ministrul francez de Externe declama în fața parlamentarilor români că: „Teritoriul vostru (România Mare n. n.) este și al nostru, iar cine vrea să ia din el un centimetru pătrat s-ar izbi de rezistența noastră. Dragi concetățeni ai României, rezistența voastră n-ar fi singulară, aveți cu voi glasul, sprijinul și inima Franței”⁸.

Anul 1934 este marcat, pe plan diplomatic, prin constituirea Micii Înțelegeri (9 februarie) și de semnarea instrumentelor diplomatice conexe reluării relațiilor diplomatice dintre România și URSS. Între București și Moscova s-a derulat un schimb de note diplomatice care consemnau faptul că guvernele celor două țări își garantau reciproc suveranitatea națională și neamestecul în problemele interne⁹. Premisele destinderii diplomatice dintre cele două țări l-au constituit bunele raporturi survenite între N. Titulescu și M. Litvinov și chiar colaborarea dintre cei doi miniștri de Externe, evidențiată la Geneva în 1933 și continuată la Londra. Semnarea tratatelor de la Londra din 3-4 iulie 1933 dintre România, Uniunea Sovietică, vecinii ei și Mica Înțelegere a constituit un bun prilej pentru Titulescu de a remarca, în ședința Camerei Deputaților din 26 noiembrie 1934, faptul că reprezentantul sovietic a contribuit esențial la efortul identificării definiției agresiunii și agresorului și că semnând convențiile de la Londra, guvernul sovietic recunoaște implicit inviolabilitatea teritoriului Regatului României și, în

⁴ DAD, nr. 2, ședința din 21 iunie 1934, p. 63.

⁵ DAD, nr. 38, ședința din 4 aprilie 1934, p. 1612.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Dimineața*, an 39, nr. 9880 din 22 iunie 1934.

⁸ DAD, nr. 2, ședința din 21 iunie 1934, p. 69.

⁹ DAD, nr. 4, ședința din 26 noiembrie 1934, p. 18.

consecință, apartenența Basarabiei la statul român¹⁰. Pactele de asistență încheiate în mai 1935 de Franța și Cehoslovacia cu Uniunea Sovietică au determinat pe ministrul român de Externe să inițieze negocieri cu Maxim Litvinov în vederea semnării unui pact de asistență mutuală între România și Rusia Sovietică. Încercările anterioare de normalizare a relațiilor noastre cu Rusia Sovietică au cunoscut mai multe etape (Copenhaga, Varșovia, Viena), însă diplomația noastră s-a lovit de fiecare dată de o atitudine extrem de rigidă în chestiunea Basarabiei din partea reprezentanților sovietici. Nicolae Titulescu a crezut sincer că poate fi omul providențial care va reuși să asigure liniștea la hotarul de răsărit. Prin urmare, în baza bunelor raporturi de ordin personal stabilite cu șeful diplomației sovietice, Maxim Litvinov, Titulescu a negociat încheierea unui Pact de asistență mutuală cu încuviințarea tacită a regelui și cu susținerea, din umbră, a Partidului Național Țărănesc și a Partidului Național Liberal. De cealaltă parte a baricadei s-au situat forțele politice de dreapta, mai cu seamă, Liga Apărării Național-Creștine, condusă de prof. A. C. Cuza, Partidul Național Creștin (generat de fuziunea dintre LANC și Partidul Național-Agrar), condus de Octavian Goga și A. C. Cuza, Partidul Național Liberal – Gheorghe Brătianu și Mișcarea Legionară.

Noile realități europene ale anilor '30, ascensiunea Italiei fasciste și a Germaniei național-socialiste, spiritul revizionist cultivat de aceste două state, ce viza Sistemul de la Versailles, – pe fondul inactivității și conciliatorismului practicate de democrațiile occidentale – impun o nouă abordare oamenilor politici de dreapta din România. Pentru menținerea frontierelor României Mari – îndeosebi a graniței de est, considerată a fi cea mai vulnerabilă – forțele de dreapta au identificat Rusia Sovietică drept inamicul principal al României Mari, iar în Germania, un potențial aliat capabil să asigure granițele statului roman în raport cu pretențiile, mai mult sau mai puțin declarate, ale Rusiei și Ungariei. În acest context, Mișcarea Legionară, Partidul Național-Creștin și Partidul Național-Liberal – Gh. Brătianu s-au împotrivit semnării unui pact de asistență mutuală cu URSS, prin care se urmărea – conform planului Barthou – izolarea Germaniei de conivență cu Franța și Cehoslovacia. Invitate să adere la „Pactul oriental”, Germania și Polonia declină interesul pentru acest organism de securitate regională, deoarece era privit cu suspiciune de către diplomația celor două state. Pe de altă parte, Franța considera că admiterea URSS în forul genevez suplinesește cu succes retragerea Germaniei și Japoniei, state care *defectaseră* proiectul păcii generale reprezentat de Societatea Națiunilor¹¹.

Încă din vara anului 1934, politica promovată de N. Titulescu a fost privită cu neîncredere de către cercurile politice naționaliste. În acest sens, A. C. Cuza, președintele LANC, a interpellat pe ministrul de Externe în ședința Camerei

---

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Nicolae Titulescu, *op. cit.*, 1994, p. 115.

Deputaților din 16 decembrie 1934. Bătrânul profesor universitar ieșean dezvăluia că acțiunea politică externă coordonată de N. Titulescu de la Geneva este subordonată *cercurilor iudeo-masonice* de la Geneva, că „domnul Titulescu face în numele României, politica Genevei. Dar ce este politica Genevei, este politica internaționalismului jidănesc, care are interesul să ne țină pe toți în stare de agitație, ca la un moment dat să poată provoca războiul pentru a-și atinge scopurile”¹². Tot liderul naționalist-creștin încerca, în virtutea simpatiilor ideologice pe care le avea față de regimul național-socialist condus de Hitler, să-i convingă pe oamenii politici români că interesul României este mult mai bine protejat de o alianță cu Germania, singurul stat capabil să se opună comunismului și Rusiei: „...de Germania ne leagă interesele noastre de apărare împotriva comunismului, Germania este singurul stat care a apărât civilizația lumii împotriva anarhiei comunisto-marxiste a jidanilor”. Stilul și limbajul vechiului „patriarh al antisemitismului” rămân inconfundabile în peisajul parlamentar al epocii, iar colegii din Legislativ și factorii de decizie se arătau sceptici față de scenariile apocaliptice evocate de prof. A. C. Cuza – în ceea ce privește „*pericolul jidovesc*” și „*conspirația iudaismului bolșevic*”¹³ – și absolut reticenti față de soluțiile politice etalate de șeful LANC. Dacă intervențiile lui A. C. Cuza au stârnit doar rumoare pe băncile partidului de guvernământ și zâmbete ironice pe băncile național-țărăniștilor, alți oameni politici reprezentanți ai forțelor politice de dreapta au reușit să inițieze o acțiune coerentă împotriva lui N. Titulescu și a semnării Pactului de asistență mutuală.

Interpelările adresate guvernului de către Gh. Brătianu de la tribuna Adunării Deputaților la 5 și 26 octombrie 1935 dezvăluiau suspiciunile opiniei publice și ale unor cercuri politice cu privire la tratativele ministrului de Externe cu URSS, Gh. Brătianu considera inoperabil și periculos un astfel de Pact, argumentând că Uniunea Sovietică nu recunoaște Unirea Basarabiei cu România și se manifestase agresiv de fiecare dată când la Copenhaga și/sau Viena se pusese problema apartenenței Basarabiei la statul roman, că acordarea unui culoar de trecere pentru trupele sovietice ar însemna, în fapt, ocuparea țării și că o astfel de trecere a trupelor sovietice ar fi sinonimă cu bolșevizarea României¹⁴. Titulescu nu

¹² DAD, nr. 16, ședința din 16 decembrie 1934.

¹³ Vezi A. C. Cuza, *Naționalitatea în artă. Principii, fapte, concluzii. Introducere la doctrina naționalistă creștină*, Minerva Institut de arte grafice și Editură, București, 1908, *passim*; Idem, *Numerus clausus*, Editura Ligii Apărării Național Creștine, București, 1924; Idem, *Călăuza bunilor români*, Ediția a III-a, Institutul de Arte Grafice și Editură „Presa bună”, Iași, 1927, *passim*; Idem, *Despre poporație. Statistica, teoria, politica ei*, ediția a II-a, Imprimeriile Independența, București, 1929; Idem, *Doctrina naționalist creștină. Introducere. Cuzismul. Definiții, teze, antiteze*, Tipografia Cooperativei „Trecerea Munților Carpați”, Iași, 1928, *passim*; Idem, *Eroarea teologiei și adevărul bisericii*, Tipografia Cooperativei „Trecerea Munților Carpați”, Iași, 1928; Idem, *Învățătura lui Iisus. Iudaismul și teologia creștină*, Editura Ligii Apărării Național Creștine, Iași, 1925.

¹⁴ Ioan Scurtu, *Câteva reflecții asupra întrevederii lui Gheorghe Brătianu cu Adolf Hitler*

a recunoscut negocierile cu sovieticii, iar la 14 iulie 1936 diplomatul roman a ajuns la un acord cu Litvinov pentru parafarea proiectului Pactului de asistență mutuală. Spre deosebire de ministrul nostru de Externe, Litvinov nu era împuternicit să semneze încă acest document.

Opinia publică și anumite medii politice s-au alarmat, în martie 1936, când ministrul Poloniei la București (Miroslav Arcziciewski) i-a prezentat lui Mihail Sturdza – diplomat de carieră, șeful Legației noastre de la Riga, Helsingfors și mai târziu de la Copenhaga, viitor ministru de Externe al României, după 14 septembrie 1940 – un ordin emis de Ministerul Lucrărilor Publice, semnat de ministrul de resort, Richard Franassovici, prin care liniile feroviare române erau puse la dispoziția Armatei Roșii pentru transportarea trupelor și a materialului de război. În scurt timp, Corneliu Z. Codreanu și generalul Cantacuzino-Grăniceru, alături de Gh. Brătianu, au luat public poziție față de proiectata convenție feroviară secretă încheiată între România și URSS. Gh. Brătianu a inițiat o interpelare în Parlament iar liderul Mișcării a emis o circulară în care denunța politica de apropiere față de Rusia Sovietică promovată de Titulescu¹⁵. Acțiunea lui Codreanu – de torpilare a inițiativei lui Titulescu – este explicată prin atitudinea sa vehement anticomunistă. De altfel, primele manifestări ale lui Corneliu Z. Codreanu, încă de la 1919, au fost ferm anticomuniste¹⁶. Student la Facultatea de Drept a Universității ieșene, Codreanu a activat în Garda Conștiinței Naționale, organizație anticomunistă condusă de Constantin Pancu, apoi, alături de grupul său de studenți naționaliști, au avut de înfruntat adversitatea studenților comuniști grupați în Societatea Studenților Evrei și în Cercul Studenților Basarabeni. În acest context marcat de creșterea numerică a studenților evrei s-a produs o atmosferă

(16 noiembrie 1936), în Horia Dumitrescu (coord.), *Omagiu istoricului Valeriu Florin Dobrinescu*, Editura Pallas, Focșani, 2003, p. 362.

¹⁵ Mihail Studza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din Țara pierdută*, Editura Fronde, Alba Iulia-Paris, 1994, p. 113-114. Prințul Mihail Sturdza (1886-1980) a fost diplomat de carieră, doctor în Drept Internațional, ministru de Externe și o personalitate importantă a exilului românesc anticomunist. A murit în Spania. În istoriografie rămâne cu lucrarea memorialistică *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, inițial apărută în limba română la Rio de Janeiro-Madrid, la Editura Dacia, 1966 și reeditată la Editura Fronde, Alba Iulia-Paris în 1994. Lucrarea a mai fost tradusă în limba engleză (*The Suicide of Europe*, Boston, 1968), în italiană (*La fine del Europa*, două ediții: Napoli, 1970 și Parma, 1999) și spaniolă (*El suicidio de Europa*, Barcelona, 1970).

¹⁶ Ne referim la episodul întâlnirii din pădurea Dobrina, de lângă Huși, în primăvara anului 1919, în contextul declanșării revoluției bolșevice de către Bella Kún și a înaintării Armatei Roșii, conduse de Tuhacevski, până la porțile Varșoviei. Deși poate părea o copilărie, planul de rezistență cu arma în mână împotriva bolșevismului rusesc indică neîndoielnic faptul că bolșevismul internaționalist și ateu, privit prin ochii unor copii de 16, 17, sau 18 ani, era receptat ca principal pericol la adresa Națiunii și Bisericii creștine (Corneliu Z. Codreanu, *Pentru Legionari*, Editura Totul pentru Țară, Tipografia Vechetean, Sibiu, 1936, p. 9-13).

ostilă între studenții români și cei evrei, mulți dintre ei cu declarate simpatii de stânga și chiar bolșevice. Studenții români s-au plasat instinctiv la dreapta, îmbrățișând ideile naționaliste și sub influența unor profesori naționaliști de la Universitatea ieșeană (A. C. Cuza, Corneliu Șumuleanu, Ion Găvănescu)¹⁷. Grupul studenților basarabeni naționaliști, în frunte cu Harea, Longhinescu și Vataman a pierdut alegerile pentru președinția Cercului Studenților Basarabeni, aceasta fiind preluată de studenți cu vederi comuniste: Timotei Marin, Th. Văscăuțeanu, d-ra Cernăuțeanu, frații Derevici, d-ra Matievici, Ceaco-Ceacovski¹⁸. Prin urmare, societatea studențească a basarabenilor a fost receptată drept „... socialistă și apoi afiliată deschis la Internaționala a III-a de la Moscova [după care n. n.] a provocat prima ciocnire serioasă cu elementele studențimii naționaliste române, reorganizată de Corneliu Codreanu”¹⁹.

Cert este că în prima decadă interbelică Iașul universitar a reprezentat un mediu propice pentru agitațiile comuniste. În aprilie 1926 au fost arestați patru studenți comuniști care au spionat (cu mulți ani înainte, conform dosarului de urmărire informativă) în favoarea Rusiei Sovietice. Aceștia dezvoltaseră agenturi de spionaj la București și Turnu Severin și trimiteau rapoarte informative la un *Birou* de centralizare a informațiilor din Praga. Tot în această perioadă, în Basarabia, se organizase o rețea de curierat, strict supravegheată, de altfel, de către Siguranță. În acest context, agenții Siguranței identifică și demască o celulă comunistă condusă de Isaac Corvic (evreu refugiat din Rusia), care era șeful sub-raionului de spionaj Bălți, iar unii membri ai rețelei erau studenți la Iași²⁰. Răzmerița de la Tatar Bunar și constituirea Republicii Autonome Sovietice Moldovenești în stânga Nistrului demonstrau limpede intențiile agresive ale Sovietelor față de Basarabia. De asemenea, pe lângă elementele bolșevice, existau foști ofițeri și combatanți ai forțelor alb-gardiste, care luptaseră sub comanda generalilor Vranghel și Denikin și care militau fățiș pentru refacerea țarismului și „reluarea Basarabiei”²¹. Alături de documentele existente în arhiva Universității din Iași, fondul „Rectorat”, glisajul spre stânga bolșevică a unui segment important al studențimii de peste Prut a fost perceput și clasat de organele informative într-o sinteză a Biroului General de Siguranță din Basarabia din 24 noiembrie 1931. Materialul informativ, conceput în urma agitațiilor naționaliste de pe parcursul anilor 1930 și 1931, face un scurt

¹⁷ Gabriel Asandului, *A. C. Cuza. Politică și cultură*, Editura Fides, Iași, 2007, p. 190-192.

¹⁸ Lista cu numele liderilor Cercului Studenților Basarabeni, consemnată de documentul amintit a fost completată conform procesului verbal nr. 51 a ședinței Senatului Universității din Iași din 13 decembrie 1919, prin care se validau alegerile Comitetului Cercului Studenților Basarabeni (SJANI, fond Universitate Rectorat, dosar. 897/1919, f. 492).

¹⁹ ANRM, fond 680, Inv.1, dos. 3457 (II), f. 672.

²⁰ ANIC, fond Ministerul de Interne, Direcțiunea Generală a Poliției (DGP), dosar 7/1919, f. 59.

²¹ *Ibidem*, fila 58.

istoric al începuturilor mișcării naționaliste la Universitatea ieșeană și modul în care a penetrat curentul cuzist și mai apoi Legiunea Arhanghelul Mihail în Basarabia. Documentul arată că: „...mișcarea condusă de Dl. Profesor A. C. Cuza prinde rădăcini tot mai temeinice în Vechiul Regat și prin intrarea în mișcarea a lui Corneliu Codreanu cu o serie întreagă de colegi de la Universitatea din Iași [fapt care] întărește simțitor organizația și ea se transformă în 1923 în Liga Apărării Național-Creștine. Astfel, universitățile, dar, în special, facultățile de Drept și Medicină au devenit centre de agitație naționalistă, antibolșevică”²².

Atitudinea anticomunistă a lui Corneliu Codreanu rămâne constantă și după despărțirea politică de profesorul Cuza și constituirea Legiunii Arhanghelul Mihail, la 24 iunie 1927. Din această perspectivă, considerăm semnificativă înființarea, în 1930, a Gărzii de Fier, formațiune de luptă anticomunistă, și eforturile de penetrare organizatorică a spațiului dintre Prut și Nistru²³, apreciat ca fiind cel mai vulnerabil din cauza vecinătății acestei provincii cu Rusia Sovietică și a propagandei bolșevice²⁴ susținute de agenți sovietici camuflați, de multe ori, în organisme culturale și sportive gen *Macabi*, *He Halutz* sau *Liga Culturală Evreiască*²⁵. Din aceste considerente, înțelegem reacția virulentă a liderului Mișcării Legionare împotriva oricărei tentative de apropiere a României de URSS fără o bază solidă de discuție care, în opinia lui Codreanu și altor oameni politici de dreapta, nu putea fi alta decât recunoașterea apartenenței Basarabiei la România și blocarea activității agenților comuniști în România de către Cominternul moscovit²⁶.

În contextul derulării negocierilor dintre N. Titulescu și M. Litvinov, istoricul Gh. Brătianu a combătut cu energie ideea Pactului de asistență mutuală. În opinia liderului liberal, România se situa între două blocuri revizioniste reprezentate de Germania și URSS. Dacă o alianță cu sovieticii era de neconceput, datorită problemei Basarabiei dar și a neîncrederii istorice a oamenilor politici români în buna credință a rușilor, o apropiere de Germania era de dorit, deoarece nu existau litigii teritoriale directe iar susținerea pretențiilor anti-Trianon ale Ungariei putea fi deturnată. Gh. Brătianu cerea o politică abilă, realistă, în care nevoia manifestă de petrol și cereale a Germaniei să fie exploatată în detrimentul Ungariei. De asemenea, s-a observat că nu Berlinul, ci mai degrabă Italia lui Mussolini susține cauza revizionistă maghiară. Pe de altă parte, Germania, supusă presiunii politicii de încercuire instrumentată de Franța în estul Europei, avea

²² *Ibidem*.

²³ Corneliu Ciucanu, *Dreapta românească interbelică. Politică și ideologie*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2009, p. 154 și urm.

²⁴ *Ibidem*, p. 115-117.

²⁵ Idem, *Mișcarea Legionară în Basarabia*, în *Europa XXI*, XIII-XIX/2004-2005, *Românii între ruși și sovietici*, p. 111-173.

²⁶ *Ibidem*.

nevoie de aliați stabili care să nu marșeze la planul de izolare antigerman. Sub acest aspect, Brătianu a atacat ideea Pactului cu URSS, considerat o sfidare la adresa Germaniei.

La 16 noiembrie 1936 Gh. Brătianu s-a întâlnit cu Adolf Hitler și au discutat, în prezența secretarului Meissner, o posibilă apropiere între cele două state. Gh. Brătianu a precizat încă din debutul discuțiilor că politica externă a României poate fi sintetizată în trei puncte:

1. „Barieră împotriva comunismului. România trebuie să-și reia ca mai înainte, misiunea la Nistru și Marea Neagră”.
2. „Nu voim să fim drum de trecere, nici câmp de bătaie”.
3. „Relații economice strânse cu Germania, fapt care ar contribui la dezvoltarea economiei românești”.

Un alt punct al discuției l-a constituit susținerea germană a revendicărilor revizioniste ale Ungariei. Hitler a replicat că România trebuie să se debaraseze de influențele bolșevice, să deruleze relații economice strânse cu Germania și că „interesul Germaniei ar spori să vadă în acest colț al Europei o Românie independentă și puternică”. Mai mult, Hitler a anunțat că este dispus, în acest sens, să facă declarații publice „la Roma și Budapesta, și mai ales la Budapesta”. În finalul întrevederii, cancelarul german l-a autorizat pe Gh. Brătianu să comunice regelui și tuturor factorilor de decizie opiniile sale²⁷. Deși punctul de vedere al lui Hitler a fost raportat oamenilor politici români pe mai multe canale, inclusiv prin Nicolae Petrescu-Comnen, ministrul nostru la Berlin, Bucureștiul nu a avut nici o reacție.

Astfel de contacte au avut loc și în perioada următoare inițiate de liderii politici ai nou înființatului Partid Național-Creștin, rezultat din fuziune grupărilor conduse de A. C. Cuza și Octavian Goga sau de către profesorul Nae Ionescu, prieten intim cu Alfred Rosenberg, șeful Oficiului de politică externă al NSDAP²⁸.

Ostilitatea pe care o manifesta Corneliu Codreanu și Mișcarea Legionară față de N. Titulescu era motivată de încercările de apropiere față de Rusia Sovietică promovate de marele diplomat. În contextul nerecunoașterii apartenenței Basarabiei la statul român, a propagandei și activității antiromânești a Cominternului, inițiativele politico-diplomatice titulesciene erau considerate de Codreanu formule juridico-diplomatice ineficiente, ba mai mult, periculoase pentru integritatea României Mari. Deși Codreanu realiza că planul ministrului nostru de Externe urmărea rezolvarea acestor litigii teritoriale prin semnarea unor documente comune care să garanteze reciproc frontierele și suveranitatea ambelor state, totuși, liderul legionar era ferm convins de nesinceritatea rușilor dovedită, de

²⁷ Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999, p. 13-16; Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 363-364.

²⁸ Armin Heinen, *Legiunea „Arhanghelul Mihail”. Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, Editura Humanitas, București, 1999, p. 233-234.

altfel, în toată istoria relațiilor româno-ruse, de faptul că restabilirea relațiilor cu URSS îndepărta și mai mult România de Germania. Prin urmare, Codreanu scria într-o circulară din mai 1936 că: „Lumea sănătoasă românească este îngrijorată de soarta țării pe care o joacă în mâinile sale, foarte debile, Dl. Titulescu. Noi, românii, înțelegem că Dl. Titulescu este un talent, este mai puțin o inteligență și aproape deloc o înțelepciune. Mai bine să se încredințeze soarta unei țări unui înțelept fără talent, decât unui talent lipsit de înțelepciune”²⁹. Suspiciunile liderului legionar față de Titulescu erau alimentate de o serie de *legende* care circulau în mediile politice bucureștene. Titulescu era descris și prezentat drept artizan inconștient al *conspirației iudeo-masonice antiromânești, calul troian din interiorul cetății, veșnicul ministru de Externe al României, care circula cu o garnitură specială prin Europa, atent doar la reacțiile cancelariilor străine și nicidecum racordat la realitățile românești, un înstrăinat infatuit, un neinformant defazat în raport cu problemele și noile aspirații ale societății românești și ale tineretului, în special*. O astfel de percepție se datora, în parte, cancanurilor puse pe seama diplomatului, a anecdotelor colportate de cafeneaua politică. Defectele omului politic Titulescu erau exagerate în cercurile adversarilor, erau taxate cu sarcasmul specific mediului dâmbovițean. Ca orice personalitate, Titulescu polariza simpatii, dar, implacabil, atrăgea și invidia. Cele mai multe și mai savuroase pasaje le descoperim în memoriile lui Constantin Argetoianu. Spre exemplificare, redăm o notă din 1935, cuprinsă în *Însemnările* sale: „Ceea ce exasperează în atitudinea lui Titulescu e toată partea lăturalnică a acțiunilor lui, e zgomotul pe care-l face, e toată reclama pe care o organizează, toată presa pe care o plătește, toate turpitudinile pe care nu numai le încurajează, dar le patronează cu singurul și constantul obiectiv al preamăririi personalității sale și al pricopsirii familiarilor lui. Milioanele pe care Titulescu le aruncă presei în țară și străinătate sunt nenumărate și rezultatul obținut dovedește odată mai mult cât de primejdioasă este influența acestei puteri venale a ziarelor”, care „sunt pline de discursurile lui, de interviurile lui, de succesele lui, de voiajele și de prostiile lui”³⁰. Ziaristul Petre Pandrea, intelectual cu vederi de stânga, avocat în mai multe procese ale comuniștilor și cumnat al lui Lucrețiu Pătrășcanu îl descrie pe N. Titulescu, ca pe un personaj modest însă extrem de mediatizat de către presa interbelică: „...Proporțiile mitice, exagerate au fost create de jurnaliști stipendiați cu peste o sută de milioane de lei, fonduri reptiline anuale, care i-au stat la dispoziție (...). La Paris și Londra trimitea cutii cu icre negre la ziariști și oameni politici. Trimitea ceasuri elvețiene de aur la metrese de ziariști și oameni politici. Avea obiceiuri de pezevenghi de Țarigrad, adică de vânzător de cadâne, după etimologia

²⁹ Corneliu Z. Codreanu, *Circulări și manifeste*, ed. a V-a, Colecția „Omul nou”, München, 1985, p. 74-75.

³⁰ Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. I, (2 februarie 1935-31 decembrie 1936), ediție Stelian Neagoie, Editura Machiavelli, București, 1998, p. 55.

turcă a cuvântului. În România a cumpărat presa de dreapta, de centru și de stânga cu banii statului, risipind ca un nabab. N-avea scrupule și nici pudoare³¹. Constantin Xenii sancționa la N. Titulescu „...acea pornire spre exagerare, care e una din trăsăturile caracterului său” și faptul că „a dus o viață disproporționată față de resursele unei țări cu atâtea nevoi. În străinătate, la Londra, ca și la Geneva, totți vorbeau de seratele, de risipa și de darurile lui, cu care nici un diplomat din țări mari și bogate nu putea rivaliza³². Oameni politici și gazetari de excepție au combătut concepțiile și inițiativele diplomatice ale lui N. Titulescu. Între aceștia remarcăm pe Nicolae Iorga, C. Argetoianu, Octavian Goga, Istrate Micescu, A. C. Cuza, Pamfil Șeicaru, Nichifor Crainic și, nu în ultimul rând, pe profesorul Nae Ionescu. Și totuși, a-l crede pe Codreanu o victimă a intriganților și al „pigmeilor” deranjați, ofuscați de personalitatea „marelui Tit”, ar însemna să ignorăm calitățile de lider, intuiția și spiritul ponderat, dovedite, nu odată, de acesta. Antipatia și adversitatea lui Codreanu și, implicit, a Legiunii avea cauze interne, dar și externe, erau determinate de atitudinile omului politic N. Titulescu în chestiuni de politică internă, cât și de opțiunile și inițiativele acestuia promovate în plan diplomatic. Pe plan intern, N. Titulescu s-a manifestat în mai multe ocazii ca adversar ireductibil al fascismului, dar și al Gărzii de Fier, considerată drept expresie a extremismului european. Legiunea îl culpabiliza pe Titulescu din cauza implicării ministrului de Externe în acțiunea de scoatere în afara legii a Gărzii de Fier, operațiune finalizată prin actul dizolvării din 10 decembrie 1933³³. Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 1456/1933 impunea retragerea Gărzii de Fier din campania electorală și o serie de măsuri punitive împotriva Mișcării, ca închiderea sediilor, anularea întrunirilor, manifestărilor, formarea de cortegii, interzicerea uniformelor, steagurilor, decorațiilor, insinelor și altor distincții legionare, confiscarea arhivelor, a revistelor, ziarelor, manifestelor și altor materiale de propagandă³⁴. Decizia de dizolvare a impus o serie de telegrame cifrate trimise de subsecretarul de stat de la Ministerul de Interne către prefecții din județe. În principiu se ordona arestarea membrilor Gărzii de Fier și trierea lor. Alături de reprezentanții Parchetului, ai Poliției și Jandarmeriei, prefecții trebuiau să opereze percheziții la sediile legionare pentru ridicarea arhivelor și a materialelor de propagandă, dar mai ales, pentru detectarea și confiscarea armelor și munițiilor³⁵.

În plan extern, Codreanu și Mișcarea Legionară îl considera pe Titulescu principalul responsabil al îndepărtării României de Germania și Italia, de statele

³¹ Petre Pandrea, *Soarele melancoliei. Memorii*, Editura Vremea, București, 2005, p. 77.

³² Constantin Xenii, *Nicolae Titulescu*, în George G. Potra, *op. cit.*, 2002, p. 602.

³³ Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, Editura Paideia, București, 1999, p. 279.

³⁴ *Monitorul Oficial*, nr. 286 bis, din 9 decembrie 1933.

³⁵ Corneliu Ciucanu, *op. cit.*, 2009, p. 168 și urm.

revoluțiilor naționale, după cum le definea liderul legionar³⁶. În contrapondere, Mișcarea și Codreanu au militat, încă din 1933-1934, pentru o apropiere tactică față de Germania național-socialistă acuzând, pe diverse canale, obtuzitatea și incapacitatea patetică a regelui și a tuturor titularilor de la Ministerul de Externe de a nu vedea mai departe de recomandările franco-engleze și de construcțiile politice ineficiente gen Mica Antantă și Înțelegerea Balcanică³⁷. Totodată, Codreanu considera că ostilitatea cercurilor politice de la București și a reprezentanților noștri la Geneva pot transforma Germania dintr-un potențial prieten al României, într-un inamic dur și intransigent, un adevărat gropar al României Mari. În acest context, trebuie recunoscut că declarațiile lui Codreanu dau expresie unui veritabil realism politic. Într-o circulară din 5 noiembrie 1936, el se pronunțase categoric împotriva apropierii de Rusia considerând-o „un act de trădare” pe care poporul român îl face față de Dumnezeu și față de ordinea morală a acestei lumi”, avertizând profetic asupra unui scenariu apocaliptic, derulat cu precizie, din păcate, după notele ultimative din iunie 1940, care au marcat primul rapt din seria dramatică a ciuntirilor din fatidicul an 1940, dar mai ales după lovitura de stat de la 23 august 1944. Astăzi, în istoriografia română, sunt tot mai multe voci care întrebă la ce a folosit activitatea deosebit de dinamică a diplomației române din perioada interbelică, la ce au folosit organismele regionale, gen Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, politica securității colective, care și-a găsit în N. Titulescu un vajnic apărător, sau garanțiile anglo-franceze, dacă România s-a trezit total izolată – și apoi sfâșiată – în vara anului 1940. Pierderea Basarabiei, a Nordului Bucovinei și a Ardealului de Nord a reprezentat pentru oamenii politici de dreapta și pentru opinia publică românească, în fapt, ultimul act al unei piese prost jucate de actori cabotini și inconștienți, reprezentație cel puțin hilară, care s-a derulat timp de 20 de ani, în plan intern, dar mai cu seamă diplomatic. Din perspectiva tragediei României Mari din vara anului 1940, tot alaiul festivist și zgomotos care a înconjurat politica noastră externă, toate discursurile diplomaților și politicienilor, care promiteau inviolabilitatea granițelor noastre, soliditatea alianțelor noastre, toate declarațiile acuzatoare și deciziile punitive îndreptate împotriva dreptei național-creștine, toate aceste proiecte, metode și politici au reprezentat erori capitale ce au prefațat prăbușirea din vara anului 1940. Sub acest aspect, revenind la același document de circulație internă a Legiunii, observăm că C. Codreanu intuia scenariul dezastrului: „...De vor intra trupele sovietice pe la noi și vor ieși învingătoare, în numele Diavolului, cine poată să creadă, unde este mintea care să

³⁶ Corneliu Z. Codreanu, *op. cit.*, 1985, p. 98.

³⁷ *Ibidem*. Vezi și Mihail Polihroniade, *Mica Înțelegere și interesele României*, în *Axa*, an I, nr. 7 din februarie 1933; Idem, *Tineretul și politica externă*, Colecția „Omul nou”, Salzburg, 1952, p. 14 și urm. (sub-capitolul *Revizionismul și valoarea tratatelor*); Ernest Bernea, *Tineretul și politica*, București, ed. a II-a, 1936, p. 17 și urm.

susțină, că ele vor pleca de la noi, înainte de a ne sataniza, adică bolșeviza? Consecințele? Inutil a le discuta”³⁸. Acest comunicat a fost lansat în contextul îngrijorării cercurilor politice de la București cu privire la convenția feroviară secretă ce permitea trecerea de trupe, armament și echipament sovietic pe teritoriul României. Despre convenția feroviară româno-sovietică și neliniștea produsă de iminența unui conflict cu rușii relatează și diplomatul Mihail Sturdza³⁹ și fiul său Ilie Vlad Sturdza⁴⁰ (care a participat chiar la întvederea dintre tatăl său și Codreanu). Identificat drept principalul promotor al politicii de apropiere față de Soviete, Nicolae Titulescu a fost atacat vehement de liderul legionar.

Declanșarea războiului civil din Spania, în iulie 1936, a determinat Marea Britanie și Franța să semneze o convenție de neintervenție, sperându-se, astfel, la localizarea și izolarea conflictului. Deși România aderase la formula neintervenționistă (18 august 1936), ministrul român de Externe, N. Titulescu, a considerat că aderarea trebuie privită cu rezerve, deoarece: constituie un caz particular care nu poate crea un precedent și că nu implică pentru guvernul român obligațiunea de a recunoaște principiul că un guvern legal nu poate obține la cererea lui un ajutor de la un alt guvern împotriva unei rebeliuni”⁴¹. Declarația lui Titulescu venea în întâmpinarea inițiativei primului-ministru francez care acceptase cererea de furnizare de arme și muniție, emisă de guvernul republican de la Madrid. De altfel, mai mulți membri ai guvernului francez (emanație a Frontului popular) priveau cu simpatie cauza stângii spaniole. Premierul francez a amânat onorarea cererii guvernului republican spaniol din cauza presiunilor întreprinse de ministrul de Externe englez față de omologul său francez, în contextul conferinței de la Londra⁴². Această informație fusese furnizată lui N. Titulescu de către Legația noastră din Paris la data de 25 iulie 1936. O altă telegramă cifrată, din 28 iulie 1936, semnată de către Dinu Cesianu, relatea o întâlnire dintre acesta și J. Cardenas, fostul ambasador al Spaniei la Paris. Documentul revenea cu noi amănunte privind hotărârea unor miniștri francezi de a furniza armament trupelor fidele guvernului republican spaniol⁴³. Cardenas informa pe ministrul nostru din capitala Franței că la scurt timp de la izbucnirea conflictului trupele guvernamentale au beneficiat de un număr apreciabil de avioane de vânătoare și de bombardament, deși armata republicană era mai mult decât deficitară la capitolul aviație. Aceste aparate de zbor,

³⁸ Corneliu Z. Codreanu, *op. cit.*, 1985, p. 75.

³⁹ Mihail Sturdza, *op. cit.*, p. 113-115.

⁴⁰ Vezi Ilie Vlad Sturdza, *Pribeag printr-un secol nebun. De la Legiunea Arhanghelul Mihail la Legiunea Străimă*, ediție îngrijită de Răzvan Codrescu și Mihai Ghyka, Editura Vremea, București, 2002, p. 15-17.

⁴¹ Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu (Relații româno-germane 1938-1944)*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 469.

⁴² AMAE, fond71/Spania, vol. 412, f. 35.

⁴³ *Ibidem*, f. 42.

alimentate cu carburantul și armamentul necesar – relata Cardenas – au fost achiziționate de guvernul republican cu sprijinul secret al guvernului francez, direct de la întreprinderile franceze⁴⁴. În acest context au apărut ample speculații privind cedarea către guvernul spaniol a unei comenzi considerabile de armament, contractată de statul român cu Uzinele Schneider-Creuzot (110 tunuri, cal. 75) și Uzinele Dessault (3 escadrile, respectiv 27 de avioane de vânătoare)⁴⁵. Un *Buletin informativ* al Ministerului de Interne relatează ancheta derulată de către subsecretarul de stat Caranfil la uzinele franceze. Delegatul român a constatat „cu surprindere că tunurile și avioanele comandate de România au fost de mult gata, însă dl. Titulescu, care fusese personal la uzine, a spus că țara românească nu are nevoie de acel armament și de avioane și că pot să le trimită în Spania, care solicitase și ea asemenea materiale. Acele tunuri și avioane, după cum rezultă din rapoartele date de agenții de spionaj ai Germaniei și Angliei, ar fi fost debarcate o parte în Barcelona, iar celelalte la Bilbao și îndreptate spre frontul comunist din Spania”⁴⁶. Deși nota funcționarului român este elocventă și îl culpabilizează direct pe marele diplomat, se poate ca aceasta să fi fost *fabricată* în contextul nevoii de explicații pe care factorii de decizie – și în primul rând regele – trebuiau să le acorde în privința îndepărtării lui N. Titulescu din fruntea Ministerului de Externe. Ultimul pasaj al raportului menționat acreditează rolul justificativ al documentului în chestiunea demiterii lui Titulescu: „Această faptă, la care se mai adaugă și cele specificate la punctele de mai sus, a fost adusă la cunoștința Majestății Sale Regelui Carol al II-lea și din această cauză dl. N. Titulescu a fost debarcat de la Ministerul Afacerilor Străine, fără a mai fi consultați ceilalți membri ai guvernului”⁴⁷. Evitând să îl responsabilizeze pe Titulescu în problema comenzii de armament cedată comuniștilor spanioli, Constantin Xenii consideră că demiterea era o consecință firească a gravelor abateri comise în timp de către diplomat, pentru că „... făcuse o politică cu totul neconformă cu mărimea și puterea țării sale. El pierduse simțul proporțiilor. Făcea politică de mare putere. O presă, a cărei bunăvoință știa s-o câștige prin orice mijloace, întreținea în Apus o zgomotoasă actualitate în jurul

---

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 323-324; Șerban Milcoveanu, *Memorii*, Editura Pământul, București, 2008, p. 116. Doctorul Milcoveanu precizează că ajutorul dat republicanilor spanioli de Titulescu a provocat trimiterea de către Mussolini și Hitler a corpului expediționar italian și a Legiunii „Condor”.

⁴⁶ ANIC, fond Ministerul de Interne, *Buletine informative*, octombrie 1936, vol. III, Nota nr. 2988/9 octombrie 1936, f. 237.

⁴⁷ *Ibidem*; *Memoriile* doctorului Milcoveanu (p. 117), consemnează și iritarea cercurilor politice engleze față de inițiativele și presiunile pe care ministrul nostru de Externe le făcea asupra Angliei pentru a interveni în conflictul spaniol în interesul *salvării democrației*. În decizia demiterii lui N. Titulescu se pare că a contat și mesajul trimis de premierul britanic N. Chamberlain, care îi cerea regelui Carol al II-lea să-i „pună botniță acestui avocățel limbut”.

numelui său. Ani de zile, un lanț de succese artificiale erau trâmbițate cu o lipsă de măsură care nu putea sfârși bine”. Evocarea lui C. Xenii reproduce chiar o declarație a lui W. Churchill, adresată unui diplomat român, în care omul politic englez aprecia că România își făcuse un idol fals din persoana lui Titulescu⁴⁸. E foarte posibil ca Titulescu să fi fost pus în fața faptului împlinit de către guvernul francez, care a decis de unul singur livrarea armamentului comandat de România către guvernul republican, însă simpatia afișată public de către N. Titulescu pentru cauza stângii republicane spaniole, faptul că ministrul nostru de Externe a respins fără multe comentarii cererea Comitetului de Apărare Națională – în fapt, guvernul naționalist spaniol – de continuare a „relațiilor cordiale și amicale care au legat dintotdeauna țările noastre”⁴⁹, sunt atitudini ce i se pot reproșa diplomatului. Totodată, marea amiciție și considerația exprimată în diverse ocazii pentru guvernului Frontului Popular din Franța, considerat oficină de camuflaj a bolșevismului și bunele relații cultivate ostentativ cu M. Litvinov⁵⁰ au declanșat o reacție dură a forțelor politice de dreapta la adresa lui N. Titulescu.

Pentru Corneliu Codreanu și Mișcarea Legionară sprijinul acordat de Titulescu forțelor republicane spaniole a constituit un motiv în plus de antipatie. După moartea lui Ionel Moța și a lui Vasile Marin pe frontul spaniol, la Majadahonda, pe 13 ianuarie 1937, atacurile Legiunii la adresa fostului ministru de Externe au căpătat expresie de vendetă personală. Însăși ideea, puțin probabilă de altfel, ca Moța și Marin – proclamați martiri ai Legiunii în cadrul unor funeralii grandioase, organizate de legionari la 13 februarie 1937⁵¹ – să fi murit ucși de arme provenite din faimosul lot comandat de România la Uzinele Schneider-Creuzot și livrat comuniștilor spanioli prin intervenția lui N. Titulescu, după cum acreditau anumite medii politice românești, era un motiv suficient să stârnească ostilitatea legionarilor⁵². Ei știau, de asemenea, că Titulescu i-a felicitat pe comuniștii români, voluntari în cadrul brigăzilor internaționale, după victoria trupelor republicane de la Guadalajara⁵³. De asemenea, Codreanu nu putea uita și ierta afrontul adus

⁴⁸ Constantin Xenii, *Nicolae Titulescu*, în George G. Potra, *op. cit.*, 2002, p. 617.

⁴⁹ AMAE, fond 71/Spania, vol. 412, f. 32. Comitetul Național de Apărare (Junta Defensa National) s-a constituit la 23 iulie 1936 și era format din generalii Miguel Cabanellas, Andres Saliquet, Miguel Ponte, Emilio Mola, colonelii Federico Montaner și Fernando Morena. La 28 iulie 1936, generalul M. Cabanellas a trimis o scrisoare lui N. Titulescu pentru recunoașterea guvernului naționalist.

⁵⁰ Valter Roman, *Dimitri Manuilski și Maksim Litvinov despre Nicolae Titulescu*, în *MI*, XVI, 9 (186), septembrie 1982, p. 49; Idem, *O evocare. Nicolae Titulescu*, în *România Literară*, XIII, 7, 14 februarie 1980, p. 20-21.

⁵¹ Vezi Armin Heinen, *op. cit.*, p. 293-294.

⁵² Valter Roman, *op. cit.*, 1980, p. 20-21.

⁵³ Idem, *U. R. S. S. în război*, Editura Dacia Traiană, Cluj, 1946, p. 12; Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 325.

Mișcării în momentul arestării lui I. I. Moța, la 17 decembrie 1934, când al doilea om al Legiunii și cumnatul său, participant la Congresul Fascist de la Montreux, a fost arestat de poliția elvețiană în urma intervenției directe a lui N. Titulescu⁵⁴.

Remarcând inaplicabilitatea practică a instrumentelor diplomatice promovate de Ministerul de Externe român, dar și deciziile lovite de nulitate ale Societății Națiunilor, în memoriul trimis regelui la 5 noiembrie 1936 Codreanu afirma că: „Nu există Mica Înțelegere, nici Înțelegerea Balcanică. Cine crede în aceste construcții de carton, dovedește că n-a înțeles nimic”⁵⁵. După ce refuzase oferta regelui în februarie 1937 când Carol al II-lea a avut o tentativă de captare a Legiunii în scopul instrumentării și orientării tineretului legionar către proiectul său de instaurare a regimului personal, Codreanu, în căutare de aliați politici, s-a apropiat de Iuliu Maniu, un adversar declarat al practicilor autoritare ale lui Carol al II-lea. După perfectarea acordului electoral, Codreanu a declarat în conferința de presă organizată, la 29 noiembrie 1937, la sediul Mișcării Legionare din str. Gutenberg nr. 3 că: „Domnul Maniu, afirmând punctul de vedere al partidului său în politica externă, a spus în esență: «Suntem alături de marile democrații ale Occidentului, suntem alături de Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică» și-și arată marele său atașament față de «Societatea Națiunilor». Cu profund respect pentru dl. Maniu îmi permit să afirm că părerile mele sunt exact contrarii. Eu sunt pentru o politică externă alături de Roma și Berlin. Alături de statele revoluțiilor naționale. În contra bolșevismului [...]. În 48 de ore după biruința Mișcării Legionare, România va avea o alianță cu Roma și Berlinul, intrând astfel în linia misiunii sale istorice în lume [...]. Dl. Maniu este pentru democrație. Eu sunt de părere exact contrară. Sunt contra democrației. După cum sunt și contra dictaturii [...]. Dl. Maniu spune că partidul său va aduce justiția și toleranța pentru minorități. Eu sunt pentru Justiție, fără Toleranță. Pentru că am tolerat așa de multe, încât suntem pe patul de moarte...”⁵⁶.

Declarația lui Codreanu semnala, pe lângă orientarea fermă pro-Axă, și apropierea ideologică de Germania național-socialistă, argument semnificativ în cazul propulsării la putere a Legiunii, o garanție în plus pentru soliditatea unei posibile alianțe româno-germane. Mesajul sus-menționat era menit să aducă noi lămuriri asupra caracterului acordului de neagresiune electorală, semnat la 25 noiembrie 1937 și să sublinieze – în special pentru propriii partizani – limitele conceptuale ale Pactului. Astfel, Codreanu alege să prezinte în anti-teză diferențele de optică politică, etalate de el și Iuliu Maniu, atât în plan intern, cât și în plan

⁵⁴ *Vezi Istoria Mișcării Legionare scrisă de un legionar*, București, 1993 (ed. originală, Buenos Aires, 1951), p. 22-23.

⁵⁵ Corneliu Z. Codreanu, *op. cit.*, 1985, p. 98-99.

⁵⁶ *Buna Vestire*, I, nr. 227 din 30 noiembrie 1937, p. 2; Corneliu Z. Codreanu, *op. cit.*, 1985, p. 221-222.

extern. Din perspectiva relațiilor dintre Mișcarea Legionară și N. Titulescu, trebuie remarcată *anatema* aruncată asupra fostului ministru de Externe și cererea expresă, adresată legionarilor, de a combate candidatura lui N. Titulescu: „...Termin cu o declarație. Vorbesc despre dl. Titulescu. Tinerimea română legionară căreia i s-a răpit libertatea, care a fost schingiuită la 1933-1934 prin cea mai nemiloasă violență, pe orice listă ar fi să apară dl. Titulescu, peste orice pact, îl va combate cu violența cea mai mare. Întreaga tinerime se va prezenta în județele în care va candida și se va opune din toate puterile la reintrarea acestui om în politica internă a țării. Cu dl. Titulescu nu putem încheia decât un pact de agresiune”⁵⁷.

Mesajul liderului legionar referitor la fostul ministru de Externe a provocat vii reacții în tabăra național-țărăniștilor. Considerat un specialist de imens talent și un tehnician al relațiilor internaționale, la începutul carierei politice, N. Titulescu fusese un discipol fidel al lui Take Ionescu, fiind ales de mai multe ori deputat pe listele Partidului Conservator Democrat. În condițiile demisiei lui Vintilă Brătianu, la 3 noiembrie 1928, Regența a propus un guvern de uniune națională în frunte cu N. Titulescu, fost titular al Afacerilor Străine în cabinetul Vintilă Brătianu. Presiunile opiniei publice, a presei independente și cerbicia lui Iuliu Maniu, refractar oricărei alte formule decât cea național-țărănistă, determină formarea guvernului I. Maniu la 10 noiembrie 1928. În perioada următoare, N. Titulescu se va apropia de cercurile politice țărăniste și va fi numit ministru de Externe în guvernele național-țărăniste conduse de I. Maniu (octombrie 1932-ianuarie 1933) și Al Vaida-Voevod (14 ianuarie 1933-9 noiembrie 1933). În guvernele I. G. Duca și Gh. Tătărescu, N. Titulescu și-a păstrat postul de la Externe. După demiterea din august 1936, Titulescu se reînscrisese în PNT, iar în toamna anului 1937 – la rugămintea expresă a lui Iuliu Maniu – își anunțase candidatura în județul Olt⁵⁸. Prezența lui Titulescu pe listele național-țărăniste putea torpila din start înțelegerea – încă precară și nu pe deplin înțeleasă și asumată de către membrii de partid – dintre Maniu, Codreanu și Gh. Brătianu, acesta din urmă un alt contestatar al politicii promovate de diplomat. În primul rând, Iuliu Maniu, atacat de presa de stânga pentru înțelegerea cu Mișcarea Legionară, hulit de presa de dreapta, pentru atitudine anti-dinastică, contestat chiar în interiorul partidului de grupul centrist, pentru aceleași motive, a simțit că problema relațiilor dintre Titulescu și Legiune poate bloca funcționalitatea Pactului, că declanșa dezacorduri majore, ba chiar reacții centrifuge în sânul partidului. Din aceste considerente a

⁵⁷ *Ibidem*. Vezi și Armand Călinescu, *Însemnări politice. 1919-1939*, ediție Al. Gh. Savu, Editura Humanitas, București, 1990, p. 360. În 8 decembrie 1937, A. Călinescu nota: „Vine Titulescu. Garda anunță că-i va combate candidatura pe listele noastre”.

⁵⁸ George G. Potra, *Eu și garda de fier – un document controversat*, în Gh. Buzatu, Marusia Cîrstea, Horia Dumitrescu, Cristina Păiușan-Nuică (eds.), *Iluzii, teamă, trădare și terorism internațional – 1940. Omagiu Profesorului Ioan Scurtu*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2010, p. 281.

inițiat o serie de contacte cu C. Codreanu pe tema reconcilierii Legiunii cu fostul titular de la Palatul Sturdza. Maniu avea în vedere nivelarea oricăror asperități ridicate în calea acceptării Pactului de neagresiune electorală și anihilarea oricăror posibile reproșuri venite din partea propriilor partizani, reticenți în raport cu rostul și oportunitatea acordului electoral semnat la 25 noiembrie. Prin urmare, în opinia lui Maniu, continuarea raportului de forță statuat între Titulescu și Legiune trebuia să înceteze în cel mai scurt timp pentru ca Pactul să poată opera judicios-politic împotriva regelui și a lui Tătărescu. În acest sens, doctorul Dimitrie Gerota a mers de mai multe ori la Casa Verde pentru a demonstra lui Codreanu că persoana lui Titulescu, care fusese exilat din fruntea Externelor de către însuși Carol al II-lea, reprezintă o miză importantă prin modul în care era perceput în străinătate Pactul de neagresiune electorală⁵⁹. De asemenea, dr. Gerota a subliniat că principalul pericol al momentului politic era proiectul regal de instituire a regimului personal prin intermediul fracțiunii liberale conduse de Guță Tătărescu. Totodată, I. Maniu l-a presat pe Titulescu să-și normalizeze raporturile cu Legiunea⁶⁰. În acest context au apărut articolele justificative⁶¹ ale fostului ministru de Externe din ziarul „Universul”, însumate mai târziu în broșura intitulată *Eu și Garda de Fier*⁶². Practic, N. Titulescu susținea că rolul decisiv în actul dizolvării din 9 decembrie 1933 l-au avut liberalii în frunte cu I. G. Duca și chiar un alt „înalt personaj”, identificat/demascat, până la urmă, în persoana lui Gh. Tătărescu, primul-ministru al guvernului liberal *de alegeri*⁶³. Critic acerb al diplomatului, C. Argetoianu nota, la 12 decembrie 1937, odată cu apariția destăinuirilor din „Universul”, că articolul este: „O mare decepție din punct de vedere documentar și din cel literar. Pledoarie de clănțău. Minte de la început până la sfârșit, cu nerușinare, și se străduiește să-și sprijine minciunile cu documente, ce nu dovedesc întru nimic nevinovăția sa, ci numai vinovăția altora”⁶⁴. Reacția lui C. Argetoianu a fost extrem de acidă la adresa lui N. Titulescu, iar N. Iorga, prin ziarul „Neamul Românesc”, nu s-a lăsat mai prejos, ironizând „curajul” diplomatului și taxând caustic pretinsa amiciție a ex-ministrului de Externe față de Italia lui Mussolini în contextul crizei din Abisinia⁶⁵. Într-un alt articol, N. Iorga bagatelizează inițiativele

⁵⁹ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. III, p. 168. Intervenția dr. Gerota la Corneliu Codreanu, pe tema *reconcilierii* dintre N. Titulescu și Legiune a fost susținută și de către bătrânii legionari, foști deținuți politici (dr. Milcoveanu, Mircea Nicolau, Tache Funda, Filon Lauric, Faust Brădescu, Nae Roșca ș. a.), după 1990.

⁶⁰ Șerban Milcoveanu, *op. cit.*, p. 117.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² Nicolae Titulescu, *Eu și Garda de Fier*, Tipografia ziarului Universul, București, 1937, 24 p.

⁶³ George G. Potra, *op. cit.*, 2010, p. 297.

⁶⁴ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. III, p. 276.

⁶⁵ N. Iorga, *Un om de curaj: d. N. Titulescu*, în *Neamul Românesc*, 14 decembrie 1937; Idem, *D. N. Titulescu se explică*, în *Neamul Românesc*, 15 decembrie 1937.

titulesciene, subliniind fanfaronada, „exhibițiile” și lipsa de „prudență” a diplomatului⁶⁶. Din motivul unei vechi antipatii reactivate de acțiunea anti-carlistă vehementă și de acordul electoral din 25 noiembrie, semnat de I. Maniu cu Legiunea și receptat fără nici un echivoc, tot ca o manevră *iezuită contra Coroanei*, N. Iorga l-a tratat fără menajamente și pe președintele PNT. Ziarul marelui istoric l-a atacat pe Iuliu Maniu în câteva articole ca: *Erezia d-lui Iuliu Maniu*⁶⁷ sau *Ipocritul demascat*⁶⁸. Fapt oarecum curios, față de „tineret” – termen ce indica preponderant pe legionari – N. Iorga a adoptat o poziție mai rezervată, chiar părintească, îndemnându-i la calm și bunăcuviință. În articolul *Sfaturi către tineret*, Profesorul scria că: „A urî violența și a condamna crima e dovadă de bun român și bun creștin”. Sfatul istoricului se sfârșește cu un post-scriptum adresat după toate indiciile ziarelor din *Sărindar*: „P. S. Presa de stânga e rugată să creadă că n-am înțeles a-i face un serviciu”⁶⁹. Atitudinea lui N. Iorga față de Mișcarea Legionară a fost desigur influențată și de moartea profesorului universitar ieșean, Corneliu Șumuleanu, vechi prieten și colaborator al istoricului din vremea activității Partidului Naționalist Democrat, întemeiat în aprilie 1910 de către N. Iorga și A. C. Cuza. Profesorul Șumuleanu s-a despărțit de Iorga pentru a-l urma pe A. C. Cuza în 1919, iar în 1927, în contextul *defecțiunii statutarilor*, a abandonat LANC și a aderat la Mișcarea Legionară⁷⁰. Alături de Ion Găvănescu, profesor universitar ieșean și Traian Brăileanu, profesorul de sociologie de la Universitatea din Cernăuți, C. Șumuleanu era unul din numele grele ale Mișcării Legionare, președinte al Asociației *Prietenii Legiunii* și președinte al Senatului legionar, for cu atribuții consultative ce funcționa în cadrul Mișcării. Moartea lui C. Șumuleanu a contribuit, credem noi, la *menajarea* Legiunii, deoarece țintele „Neamului Românesc” au fost cu precădere oamenii politici național-țărăniști și în special Iuliu Maniu. Dispariția lui C. Șumuleanu a fost deplânsă de profesorul Iorga în ziarul său⁷¹, iar generalul Schina, participant din partea istoricului și al Ligii Culturale la înmormântarea de la Iași, din 19 decembrie, a rostit un emoționant discurs la căpătașul celui dispărut⁷².

În momentul apariției celui de al treilea articol din seria *Eu și Garda de Fier*, din ziarul „Universul” și datorită intervențiilor repetate din partea unor mesageri

⁶⁶ Idem, *Declarațiile d-lui Titulescu*, în *Neamul Românesc*, 16 decembrie 1937.

⁶⁷ Idem, *op. cit.*, 15 decembrie 1937.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ N. Iorga, *Sfaturi către tineret*, în *Neamul Românesc*, 16 decembrie 1937.

⁷⁰ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 207; Dragoș Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelul Mihail de la mit la realitate*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 52-53; G. Asandului, *op. cit.*, p. 207-208; Corneliu Ciucanu, *op. cit.*, 2009, p. 131-132.

⁷¹ N. Iorga, *La mormântul lui Șumuleanu*, în *Neamul Românesc*, 19 decembrie 1937.

⁷² *La înmormântarea lui Corneliu Șumuleanu – cuvântarea gen. Schina din partea prof. Iorga și a Ligii Culturale*, în *Neamul Românesc*, 21 decembrie 1937.

ai lui Iuliu Maniu, Codreanu părăsește linia intransigentă, de combatere prin orice mijloace a candidaturii lui N. Titulescu, fixată în cadrul conferinței de presă din 29 noiembrie 1937. Un martor ocular consemnează impresia făcută de acest ultim articol privind implicarea fostului ministru de Externe în dizolvarea Gărzii de Fier din decembrie 1933. Aflat la sediul Mișcării din str. Gutenberg nr. 3, după lecturarea articolului, Codreanu ar fi exclamat că „Titulescu câștigă bătălia de împăcare cu Națiunea”⁷³. *Revelația* lui Codreanu, credem noi, nu trebuie pusă pe seama articolului din „Universul”⁷⁴, ci mai degrabă a fost determinată de un simplu calcul politic. În definitiv, principalii inamici erau Carol al II-lea și camarila de la Palat iar principalele instrumente, menite să promoveze interesele palatine, erau politicienii liberali grupați în guvernul Gh. Tătărescu. Pe de altă parte, Codreanu a realizat că, acceptând destinderea dintre Legiune și Titulescu, poate să-i mai joace o festă regelui, care avea tot interesul ca Titulescu să cadă în alegeri. Poate că în decizia lui Codreanu a contat și ideea – sugerată abil de mesagerii lui Maniu – unor eventuale intervenții și presiuni în străinătate pe care Titulescu le putea întreprinde în cazul unei falsificări grosolane a alegerilor sau a instituirii unui climat de forță și abuz în campania electorală. Cert este că liderul Mișcării Legionare a renunțat să mai formuleze reproșuri publice la adresa fostului ministru de Externe, ba mai mult și-a dat tot interesul să sprijine candidatura lui N. Titulescu în județul Olt. În consecință, în momentul în care N. Titulescu nu a fost lăsat să coboare din tren în gara Slatina de către agenți electorali liberali și agenți de poliție, Codreanu trimite echipe legionare de propagandă electorală în județul Olt, pentru a feri pe candidații partidelor semnatare ale Pactului de orice ingerință și abuz din partea liberalilor și autorităților⁷⁵. Se pare că inițial, Titulescu *s-a plâns* lui Iuliu Maniu de tratamentul primit la Slatina, ba mai mult i-a responsabilizat pe legionari. Maniu a intervenit la Codreanu, care a declinat orice amestec al aderenților săi, dar a promis să ia măsuri energice în favoarea sprijinirea candidatului național-țărănist⁷⁶.

Reconcilierea tactică dintre Codreanu și N. Titulescu a produs confuzie și chiar rezistență din partea unor lideri legionari sau a unor prieteni recunoscuți ai Mișcării. Este cazul profesorului Nae Ionescu, a profesorului Mihail Manoilescu, a lui M. Șturduța și M. Polihroniade⁷⁷. Atitudinea anti-titulesciană este ușor

⁷³ Șerban Milcoveanu, *op. cit.*, p. 117-118.

⁷⁴ Tot C. Argetoianu ne relatează impresia produsă de acest ultim articol al lui N. Titulescu: „E de o dezolantă slăbiciune. Negații, afirmații nespujinite pe nimic, însinuări perfide, ploconeli exagerate la memoria lui Duca” (C. Argetoianu, *op. cit.*, vol. III, p. 286-287).

⁷⁵ Șerban Milcoveanu, *op. cit.*, p. 118-119.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ Episodul *răcirii* relațiilor dintre Codreanu și contestatarii Pactului mi-a fost relatat cu lux de amănunte și de către doctorul Șerban Milcoveanu și Filon Lauric. Ș. Milcoveanu era președintele UNSCR, fost șef al Societății Studenților Mediciști și președinte al Centrului Studențesc București. F. Lauric era, în decembrie 1937, președintele Centrului Studențesc Cernăuți. Divergențele de opinie

explicabilă în cazul lui M. Sturdza, care, ca diplomat la Riga și Copengaha, a avut anumite neînțelegeri cu șeful său ierarhic, transformate ulterior în antipatii și chiar în ostilitate declarată⁷⁸. De asemenea, considerat expertul Legiunii în politică externă, M. Polihroniade a atacat și el inițiativele diplomatice ale lui N. Titulescu⁷⁹. La M. Manoilescu și Nae Ionescu, opoziția față de Titulescu se încadra în concepția generală, asumată de unii lideri legionari, care se baza pe *captarea bunăvoinței regelui și chiar propulsarea la putere cu sprijinul regelui*. Manoilescu și Nae Ionescu erau cei care făceau presiuni asupra liderilor din așa-numitul Stat Major Legionar pentru o linie politică convergentă cu interesele Palatului, sau, oricum, care să nu-l irite pe rege⁸⁰. De altfel, semnarea acordului cu Iuliu Maniu a determinat o răcire a relațiilor dintre Nae Ionescu și Corneliu Codreanu⁸¹. Nae Ionescu fusese până în septembrie-august 1933 un personaj proeminent al camarilei regale. Încă din 1926, Nae Ionescu a preluat conducerea ziarului „Cuvântul”, cunoscut pentru linia sa carlistă. După spusele lui Nichifor Crainic care, solicitat fiind de către Vasile Goldiș să preia postul de secretar general al Ministerului Cultelor, i-a propus lui Nae să lucreze la „Cuvântul” cu toată opoziția colegilor de redacție și în special a lui Pamfil Șeicaru⁸². Singura condiție a viitorului teoretician al statului etnocratic a fost ca ziarul să continue linia carlistă fixată după actul de la 4 ianuarie 1926, direcție pe care Nae Ionescu a îmbrățișat-o fără rezervă, devenind un partizan fervent al revenirii prințului Carol⁸³. După 8 iunie 1930, Nae Ionescu a devenit doctrinarul cvasi-oficial al *Restaurației* și membru de bază al camarilei regale. Eșecul guvernărilor țărăniște și compromiterea *statului țărănesc*, concept asumat și de

---

dintre Codreanu, pe de o parte, Nae Ionescu și M. Manoilescu, pe de altă parte, sunt confirmate și de rapoartele Siguranței, dar și de atitudinea stranie și *non-combatul* adoptat de Profesor la sfârșitul lunii noiembrie și în luna decembrie 1937.

⁷⁸ Mihail Sturdza, *op. cit.*, p. 73 și urm.

⁷⁹ Vezi Mihail Polihroniade, *Mica Înțelegere și interesele României*, în *Axa*, I, nr. 7, februarie 1933; Idem, *Tineretul și politica externă*, Colecția „Omul nou”, Salzburg, 1952, p. 14 și urm. (subcapitolul *Revizionismul și valoarea tratatelor*).

⁸⁰ ANIC, fond Casa Regală, dosar 36/1937, f. 155. Raportul agențiilor Siguranței indică drept principali contestatari ai acordului Maniu-Codreanu pe M. Manoilescu și pe Nae Ionescu, deranjați – evocă documentul - de caracterul anti-monarhic al *Pactului de neagresiune*.

⁸¹ *Ibidem*, f. 151.

⁸² Nichifor Crainic, *Zile albe – zile negre. Memorii*, Casa editorială Gândirea, București, 1991, p. 203-204.

⁸³ *Ibidem*. De remarcat campania de presă susținută de ziarul „Cuvântul” pe baza mărturiilor oamenilor politici și a dispozițiilor regelui Ferdinand cu privire la „chestiune închisă” din procesul Manoilescu. Aceste depoziții au rămas secrete și au fost dezvăluite într-un număr special al ziarului „Cuvântul” în ședința Parlamentului din 8 iunie în urma căreia prințul Carol a devenit regele Carol al II-lea (Mircea Vulcănescu, *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 65-66).

filosof, dar și iminenta venire la putere a liberalilor, în frunte cu I. G. Duca⁸⁴, l-au îndepărtat pe Nae Ionescu de cercurile Palatului.

Relațiile dintre Nae Ionescu și Mișcarea Legionară datează din toamna anului 1933, când filosoful se simte trădat în așteptările sale de atitudinea și reacțiile regelui Carol al II-lea. Concepțiile sale despre funcția și extracția divină a monarhiei, ideea sa de instaurare a unui regim de autoritate care să graviteze în jurul regelui aflat în postura de *domn* al tuturor românilor, ca *uns al lui Dumnezeu* și nu în baza carteziană și contractualistă, se văd înșelate de către rege, care preferă concubinajul cu Elena Lupescu și mașinațiile vechilor politicieni. Desemnarea ca prim-ministru a lui I. G. Duca la inspirația unor cercuri politico-financiare străine, dar și în baza bunelor relații stabilite între metresa regală și Gh. Tătărescu (prin intermediul lui R. Franasovici), angajamentul lui I. G. Duca de a sacrifica Garda de Fier în interesul păstrării simpatiilor pro-franceze în opinia publică românească, deși Germania dădea evidente semne de revigorare politico-economică, îl determină pe Nae Ionescu – anti-liberal convins – să părăsească linia duplicitară adoptată de suveran și să caute o nouă formulă organizatorică apropiată viziunii sale despre raporturile dintre elite și colectivitatea națională. Pe de altă parte, Nae Ionescu îi responsabiliza, atât pe I. G. Duca, cât și pe Titulescu pentru actul dizolvării Gărzii de Fier, pentru teroarea, abuzurile, perchezițiile și arestările din acea perioadă. Nae Ionescu suferise alături de Mișcare și în 1934, după moartea lui I. G. Duca. În timpul campaniei electorale din noiembrie-decembrie 1933, Nae Ionescu, prin ziarul „Cuvântul”, a luat apărarea legionarilor, condamnând abuzurile guvernului Duca⁸⁵. În urma unui articol din „Cuvântul” – *Asasinarea lui Barbu Catargiu* – considerat ca un îndemn voalat la uciderea lui Duca, ziarul a fost suspendat, iar Nae Ionescu arestat la Malmaison pentru complicitate la complot⁸⁶. Articolul fusese semnat de Gh. Racoveanu, iar nu de Nae și, prin urmare, arestarea filosofului nu putea fi motivată prin articolele 81 și 87 din *Legea Mârzescu*. Reținut timp de o lună fără mandat, abia la 25 februarie Ministerul Armatei a emis un mandat de arestare împotriva lui Nae Ionescu în care era acuzat de *provocare directă prin scrieri și publicațiuni la săvârșirea de crime, delict prevăzut în art. 8 din legea*

⁸⁴ Corneliu Ciucanu, *Nae Ionescu și „Noua Generație”: intelectualul și tentația politicianului*, în Gh. Buzatu, Marusia Cîrstea, Horia Dumitrescu, Cristina Păiușan-Nuică (eds.), *op. cit.*, p. 335.

⁸⁵ În general, pagina a III-a a ziarului era dedicată în totalitate abuzurilor guvernului față de legionari. De exemplu în *Cuvântul*, an X, nr. 3 (103) din 14 decembrie 1933, p. 3 se titra cu majuscule *Alte măsuri contra Gărzii de Fier* și se ofereau informații despre ingerințele autorităților de la Constanța, Buzău, Cernăuți, Craiova, Timișoara, Iași. Tot din acest număr aflăm de grava foamce declanșată de legionarii arestați ilegal, fără mandat, și de demersurile inițiate de unii avocați din Cluj pentru eliberarea legionarilor. În numărul 3 (107) din 18 decembrie, „Cuvântul” publică alte titluri incendiare: *Sălbatica prigonire a mișcării naționale continuă; Cum sunt schingiuiți areștii d-lor Duca și Titulescu; Acțiunea sălbatică împotriva legionarilor de la Cluj continuă; Studențimea cere eliberarea tuturor areștilor*.

⁸⁶ Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 87.

pentru apărarea liniștei publice. În cele din urmă, după instrucția militară a cazului, comisarul regal și raportorul au hotărât scoaterea de sub urmărire penală și eliberarea lui Nae Ionescu, a prof. Dragoș Protopopescu, Gh. Racoveanu și Horia Codreanu⁸⁷. La proces, Nae Ionescu a fost chemat ca martor al apărării de către fostul său coleg de liceu ing. Gh. Clime. Depoziția filosofului a fost impresionantă și lămuritoare în ceea ce privește faptul că asasinarea premierului I. G. Duca a fost provocată de dizolvarea abuzivă a Gărzii de Fier în data de 9 decembrie, dar mai ales că Duca și PNL au fost instrumentele unui anume guvern străin și că lichidarea Legiunii a fost parafată cu mult înainte de 14 noiembrie, data în care Duca a primit mandatul de prim-ministru. Fără a-l nominaliza pe N. Titulescu, Nae Ionescu făcea aluzii la presiunile diplomatului și la amenințarea acestuia cu demisia din cabinetul Duca, în cazul în care nu se decidea dizolvarea Gărzii de Fier. Totodată, Nae Ionescu respinge ideea de complot și declară că hotărârea de a răspunde la violență cu violență pornește „din simțul de demnitate personală al fiecăruia”⁸⁸. Deși a negat apartenența formală la Garda de Fier, Nae Ionescu a subliniat pe parcursul depoziției sale latura educativă creștin-patriotică a Legiunii, comparând *Cărticica șefului de cuib*, emisă de Codreanu cu *Exercițiile spirituale* ale lui Ignațiu de Loyola: „În toată opera educativă, nu cunosc instrumente mai puternice decât pe Ignațiu de Loyola și regulamentele noastre militare, serviciul interior și anumite capitole din regulamentele de manevră și lupte. Pe această treaptă stă instrumentul acesta educativ, creat de Garda de Fier”⁸⁹. Provocat de generalul Ignat, președintele instanței de judecată, să aprecieze gradul de nocivitate al ideilor legionare și pericolul social reprezentat de Mișcare, Nae Ionescu a replicat tranșant că „... Eu am doi copii. Aș vrea ca toată viața copiii mei să nu aibă alte scopuri decât acelea pe care le are Garda de Fier”⁹⁰.

S-a mai spus că Nae Ionescu a rămas adept al cezarismul monarhic și un fidel susținător al regimului de autoritate preconizat de rege și că apropierea filosofului de Legiune s-a efectuat din ordinul lui Carol al II-lea, manevră ce urmărea captarea Mișcării în planul de instaurare a unui regim autoritar monarhic. Această ipoteză capătă credibilitate în contextul anului 1937, când, după funeraliile lui Moța și Marin – un spectacol grandios de ordine, disciplină și religiozitate etalat de legionari –, regele îi cere lui Codreanu întrederea din casa Malaxa. Căpitanul refuză să predea regelui șefia Mișcării, chiar dacă suveranul îi garanta postul de prim-ministru. În acel cadru, o serie de lideri legionari nu au fost de acord cu linia

⁸⁷ *Drum nou*, 18 martie 1934.

⁸⁸ ANIC, fond Casa Regală, Diverse, dosar 3/1933, f. 146. Depoziția lui Nae Ionescu în procesul Duca este reprodusă integral de către reputata cercetătoare Dora Mezdrea în *Nae Ionescu. Biografia*, vol. IV, Editura Istros, Brăila, 2003, p. 258-268.

⁸⁹ Dora Mezdrea, *op. cit.*, vol. III, p. 261.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 263.

intransigentă adoptată de Codreanu⁹¹. Evenimentele legate de criza de succesiune guvernamentală, tranșată tot în favoarea unui cabinet Tătărescu în toamna lui 1937, dar mai cu seamă contactele cu Iuliu Maniu și iminența unei înțelegeri cu caracter anticarlist, acreditează că nu tot comandamentul legionar a aprobat linia Căpitanului⁹². Semnarea Pactului de neagresiune electorală alături de I. Maniu și Gh. Brătianu a fost considerată drept ofensă directă adresată regelui și tratată ca atare de către Nae Ionescu și M. Manoilescu⁹³. Cu două zile înainte de semnarea acordului electoral cu Maniu, receptat de opinia publică drept cel mai înverșunat adversar al regelui, Nae Ionescu pleacă într-o călătorie la Paris și Berlin pentru a demonstra regelui că el nu are nimic în comun cu apropiere dintre Codreanu și Maniu. Înainte de plecarea sa în străinătate, Profesorul nu răspunde invitației adresate de Codreanu de a participa la discuțiile de la Casa Verde, unde se stabileau candidații. Mai mult, nu cedează insistențelor repetate formulate de Corneliu Z. Codreanu de a candida pe listele Partidului „Totul pentru Țară” în alegerile din 20 decembrie 1937. Codreanu a trimis de două ori pe M. Polihroniade cu rugămintea de a accepta un loc eligibil pe lista legionară. Într-un răvaș semnat de Codreanu și adresat Profesorului, citit de Mișu Polihroniade în prezența lui Vasile Băncilă, șeful Mișcării îl ruga, „în numele dragostei pe care ne-ați arătat-o”, să primească a candida „pe listele noastre”. Nae Ionescu a refuzat așa cum îl refuzase și pe prietenul său, inginerul Gh. Clime, comandant legionar, fostul coleg de la Liceul „Nicolae Bălcescu” din Brăila, membru și el al Asociației „Avântul” alături de filosof, numit președinte al Partidului „Totul pentru Țară” după moartea generalului Cantacuzino-Grăniceru⁹⁴. Aceste refuzuri repetate de a participa la întâlnirile de la sediul Mișcării, dar mai ales vizita subită în străinătate, inițiată pentru a nu fi responsabilizat de rege drept unul dintre artizanii reorientării evident anti-monarhice a Legiunii, demonstrează faptul că Nae Ionescu nu s-a considerat solidar cu linia politică adoptată de Corneliu Zelea Codreanu⁹⁵, dar nici nu a abandonat simpatiile legionare.

În contextul campaniei electorale ce se derula în țară în vederea alegerilor parlamentare programate la 20 decembrie 1937, vizita lui Nae Ionescu la Berlin a avut rolul de a urmări și înregistra reacțiile oficialităților național-socialiste în urma declarației categorice pro-Axă, susținute de Codreanu la 29 noiembrie 1937. Revenit în țară în toiul polemicii declanșate de articolele lui N. Titulescu în

⁹¹ Corneliu Ciucanu, *op. cit.*, 2009, p. 336-338.

⁹² *Ibidem*. Un raport al agenților de Siguranță evocă disensiunile ivite la vârful conducerii legionare cu privire la oportunitatea acordului electoral semnat de Codreanu și I. Maniu. Între cei mai vehemenți contestatari ai *Pactului* îi găsim pe M. Manoilescu și pe Nae Ionescu (ANIC, fond Casa Regală, dosar 36/1937, f. 151).

⁹³ ANIC, fond Casa Regală, dosar 36/1937, f. 166.

⁹⁴ Dora Mezdrea, *op. cit.*, vol. IV, p. 177-182.

⁹⁵ *Ibidem*.

„Universul”, Nae Ionescu află că echipe legionare sprijină candidatura lui N. Titulescu, cap de listă în județul Olt. După cum am menționat mai sus, profesorul îi responsabiliza atât pe I. G. Duca, cât și pe Titulescu pentru actul dizolvării Gărzii de Fier, pentru teroarea, abuzurile, perchezițiile și arestările din acea perioadă. Urmările dizolvării din 10 decembrie 1933 prin jurnal al Consiliului de Miniștri, teroarea polițienească, regimul stării de asediu și cenzura le înregistrase, le suportase din plin – alături de gardiști – și profesorul Nae Ionescu. Ziarul „Cuvântul”, fusese suspendat, iar Nae Ionescu arestat. Or faptul că din rațiuni de tactică politică șeful Legiunii uita de implicarea fostului ministru de Externe în evenimente lunii decembrie 1933, l-a determinat pe filosof să păstreze o anumită expectativă față de Mișcare. Cum N. Titulescu era recunoscut, de asemenea, ca un mare adversar al regelui, Nae Ionescu evită întâlnirile cu Codreanu și cu alți lideri ai Mișcării. Rezerva adoptată de Nae Ionescu față de Legiune și întreg tumultul politic al lunii decembrie 1937 sunt corect surprinse de discipolul său D. C. Amzăr în *Jurnalul berlinez*, care comentează ultimele întâlniri cu profesorul său. În decembrie 1937, în trecere prin Berlin, Nae Ionescu se confesează fostului său student cu referire la ultimele evenimente din țară. Amzăr notează că: „Profesorul voia să se țină cât mai mult în rezervă față de vârtoarea în care l-au împins mai mult adversarii decât a vrut să intre el. Am impresia că cu Nae Ionescu s-a petrecut această tragedie: împins și prins fără voia lui în vârtoare – cu toată simpatia, pe care n-a ascuns-o niciodată, față de mișcare –, el nu s-a mai putut sustrage, cu toate încercările făcute, din furtuna care s-a abătut asupra lui. Convins de nedreptatea ce se face, un om mândru și drept ca el, a preferat să rămână alături de asupriți și prigonți (de legionari n. n.) cu toate că nu le împărtășea în întregime vederile și metodele, decât să treacă alături de asupritori și prigonitori”⁹⁶. Deși nu împărtășea în totalitate practicile și noile tendințe ale Mișcării Legionare, Nae Ionescu a rămas totuși în bune relații cu șeful Legiunii și cu principalii lideri. Dacă filosoful nu reușise să-i abată pe legionari de pe traiectoria anti-carlistă, pe care o considera periculoasă și inefficientă, din perspectiva preluării puterii, totuși Profesorul nu se putea desolidariza de Legiune, nu-i putea abandona definitiv pe legionari. De altfel, divergențele survenite între Nae Ionescu și Codreanu asupra tacticii politice asumate de Căpitan nu l-au determinat pe filosof să caute noi formule politice sau să se replieze planurilor Palatului. În mai 1936, Nae Ionescu pledase ca martor în procesul de la Brașov al studenților acuzați de profanarea monumentului lui I. G. Duca de la Sinaia. Cu ocazia unei întâlniri avute de Profesor cu C. Argetoianu, filozoful îi mărturisește politicianului că regele i-a transmis, prin Gavrilă Marinescu, mesajul de a lua contact în secret cu conducătorii Gărzii de Fier. Indignat, Nae Ionescu ar fi replicat că „Garda nu face nimic clandestin” refuzând

⁹⁶ *Ibidem*, p. 181.

cu dispreț invitația regală⁹⁷. În decembrie 1937-ianuarie 1938, Nae Ionescu a adoptat aceeași poziție refractară față de *chemările la raport* ale regelui și față de sugestiile dirijate de la Palat, a rămas alături de Legiune, chiar dacă, angajată ferm în conflictul cu Carol al II împotriva sfaturilor filosofului, Mișcarea aluneca fatidic pe panta unei noi prigoane. Credem că aceste considerente stau la baza atitudinii sale din anul 1938, când filosoful se va înscrie ca martor al apărării în procesul Codreanu și, mai apoi, va împărtăși aceeași soartă și aceeași temniță cu legionarii la Miercurea Ciuc. Prins în vârtejul implacabil și tenebros al relațiilor contondente dintre suveran și Legiune, Nae Ionescu avea să sfârșească tragic, detestat, tracasat și, probabil, urât de rege pentru inadmisibila abandonare/trădare a proiectului autoritar-monarhic în favoarea *ecumenicității naționale* promovată de noua generație reprezentată de Mișcarea Legionară⁹⁸. Totodată, raporturile complexe derulate – în primul rând la nivel doctrinar și mai puțin sub aspectul militantismului politic – între filosoful-ziarist și Mișcare dovedesc, fără tăgadă, că *marele Nae* a rămas neînțeles pe deplin chiar și de către liderii Legiunii.

Revenind în contextul evoluțiilor politice din decembrie 1937, după intervențiile lui Iuliu Maniu pe lângă Corneliu Codreanu, liderul Mișcării Legionare și-a schimbat poziția față de candidatura lui N. Titulescu. Deși nu a anulat formal circulara în care cerea legionarilor combaterea lui Titulescu în campania electorală, Codreanu a luat măsuri pentru sprijinirea acestuia. Doctorul Șerban Milcoveanu, președinte al UNSCR, juriștii Bartolomeu Livezeanu și Laurian Țălnaru, șefi ai Corpului Studențesc Legionar, studentele legionare Anastasia Sica Popescu și Ecaterina Găță au fost convocați de *Căpitan* la sediul Mișcării, care le-a expus situația critică din județul Olt, faptul că liberalii, sprijiniți de agenți de poliție, nu permit desfășurarea propagandei electorale formațiunilor politice grupate în jurul Pactului de neagresiune. La această consfătuire, practic, legionarii primesc ordinul expres să sprijine candidatura lui N. Titulescu, împotriva tuturor piedicilor, a întreg arsenalului propagandistic utilizat de agenții electorali liberali sprijiniți de autorități⁹⁹.

Deși era fiu al meleagurilor oltene, Nicolae Titulescu a fost primit cu reticență de locuitori și combătut cu virulență de agenții liberali organizați de Ilie Popescu, președintele organizației PNL Olt și directorul Băncii Românești din Slatina. Intimidat de climatul electoral ostil din județ, N. Titulescu a renunțat să participe

⁹⁷ C. Argetoianu, *op. cit.*, vol. III, 1999, p. 313.

⁹⁸ Dora Mezdrea, *Nae Ionescu și discipolii săi în arhivele Securității*, vol. I, Editura Mica Valahie, București, 2008, p. 5 și urm. Profesorul Nae Ionescu a reținut atenția agenților serviciilor speciale, mai cu seamă, în perioada 1938-1940, întrucât filosoful era considerat un serios obstacol în calea *destinderii* între rege și Mișcarea Legionară. Întocmit de Siguranță, dosarul de urmărire informativă al profesorului Nae Ionescu a fost preluat și prelucrat, mai târziu, de către Securitate.

⁹⁹ Șerban Milcoveanu, *op. cit.*, p. 120.

direct la mitingurile și întâlnirile cu alegătorii. El a imprimat câteva discursuri ale sale pe plăci de gramofon, discursuri ce erau difuzate itinerant prin satele oltenești de două automobile, însoțite de discipolii săi, diplomații Constantin Vișoianu și Savel Rădulescu¹⁰⁰. Doctorul Milcoveanu descrie ironiile lansate de liberali, penibila impresie lăsată de acest tip de propagandă în rândurile țăranilor olteni și atitudinea stingheră a lui C. Vișoianu și Savel Rădulescu, obligați de *Patron*¹⁰¹ să participe la această mascaradă și să suporte sarcasmul adversarilor politici¹⁰².

Echipele studențești de propagandă ale Mișcării trimise de la București au fost sprijinite de partizanii locali, conduși de avocatul Nicolae Runcanu, șeful organizației Partidului „Totul pentru Țară”. În mai multe rânduri s-a încercat influențarea și coruperea studenților legionari de către agenții electorali ai guvernului liberal, pe tema „trântirii” în alegeri a lui N. Titulescu. Fideli și disciplinați, legionarii au refuzat toate ofertele prezentate de *guvernamentali*. În ziua alegerilor, 20 decembrie 1937, legionarii s-au opus unor cârciumari, membri ai formațiunii liberale, care au deschis câteva butoaie cu băutură în fața secției de votare, un vechi truc utilizat de partide pentru influențarea electoratului în ziua votării. Președintele PNL Olt, fostul magistrat Ilie Olteanu, l-a abordat direct pe Ș. Milcoveanu – originar din județul Olt – pentru ca delegații legionari prezenți în secția electorală să permită schimbarea urnelor de vot, un procedeu clasic de măsluirea a alegerilor. Liberalul Ilie Popescu l-a avertizat verbal că: „Dorința Majestății Sale Regele este să nu iasă deputat Nicolae Titulescu. Dați-ne voie să schimbăm urna cu voturi. Dumneavoastră legionarii aveți în județ 1000 de voturi. Noi vă dăm 2000 de voturi și nu vă cerem decât să tăceți când vom schimba urnele”. Evident că Milcoveanu a refuzat, ba mai mult, a amenințat cu intervenția legionarilor de afară¹⁰³. În cele din urmă, alegerile din județul Olt s-au desfășurat în perfectă ordine, fără incidente majore care să necesite contestarea lor. După deschiderea urnelor și numărarea voturilor, județul Olt prezenta următoarea situație: PNL – 15.100 voturi, PNTȚ – 6.596, TpȚ – 4.417 și PNC – 2.262 voturi¹⁰⁴. Rezultatele alegerilor din județul Olt au permis, în final, obținerea mandatelor de deputați atât pentru N. Titulescu, cap de listă din partea PNTȚ, cât pentru preotul Ion Dumitrescu-Borșa, reprezentant al Mișcării Legionare – Totul pentru Țară¹⁰⁵.

Odată cu centralizarea rezultatelor pe întreaga țară, alegerile parlamentare din decembrie 1937 au constituit o reală surpriză prin faptul că liberalii, în cartel cu alte forțe politice, nu au reușit adjudecarea procentului majoritar de 40%, care le-ar fi

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ Este vorba de N. Titulescu, numit astfel de discipolii săi din cadrul Ministerului de Externe și în special de Savel Rădulescu.

¹⁰² *Ibidem*, p. 119.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 120.

¹⁰⁴ Corneliu Ciucanu, *op. cit.*, 2009, p. 468.

¹⁰⁵ Șerban Milcoveanu, *op. cit.*, p. 120.

permis continuarea guvernării. Pe lângă alte cauze ce țin de erodarea inevitabilă a formațiunii liberale, aflate de patru ani la putere, insuccesul partidului și guvernului liberal în alegeri a fost determinat de constituirea blocului anti-guvernamental prin semnarea și aderarea la *Pactul de neagresiune electorală* a mai multor grupări politice¹⁰⁶. Colaborarea eficientă pe timpul campaniei electorale și în ziua alegerilor a reprezentat din teritoriu a partidelor semnate a redus abuzul autorităților, deturnarea electoratului și pervertirea votului prin tehnici persuasiv-coercitive, a anulat din fașă orice tentativă de falsificare a alegerilor.

La alegeri participaseră 3.071.695 de votanți din cei 4.649.163 înscriși pe listele electorale, depășind, astfel, pentru prima oară cifra de 3 milioane fapt ce demonstrează interesul politic sporit al corpului electoral și participarea conștientă a unor părți tot mai largi ale populației¹⁰⁷. Din voturile exprimate fuseseră anulate 45.555, ceea ce reprezenta un procent de 1,48%¹⁰⁸. Marea surpriză a reprezentat-o căderea guvernului în condițiile nerealizării procentului de 40% care, conform legii electorale din 1926, permitea acordarea primei majoritare. Drept urmare, mandatele pentru Camera Deputaților au fost atribuite proporțional cu procentul obținut de partidele ce trecuseră pragul de 2%, după cum stipula articolul 93 din legea electorală¹⁰⁹.

Procentul obținut de Partidul Național Liberal (35,92%), nu reprezintă totuși fidel forța electorală a partidului. Din acest procent trebuie scăzută „zestrea guvernamentală”, adică voturile smulse de guvernanți prin intimidare și prin diverse ingerințe sau prin alte mijloace de persuasiune ce vizau acordarea unor eventuale avantaje votanților. Conform studiului publicat de C. Enescu în revista „Sociologia românească” a profesorului D. Gusti, voturile „zestrei guvernamentale” reprezintă aproximativ 50.000 voturi, adică 16-17% din procentul oficial. În mod normal, se apreciază că PNL a obținut doar 20%¹¹⁰.

Partidul Național Țărănesc s-a clasat al doilea în topul electoral relevat de alegerile generale din 20 decembrie 1937¹¹¹, adjudecându-și 20,40% din totalul voturilor valabil exprimate, iar Partidul „Totul pentru Țară”, cu 15,58% devenea

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 121; Corneliu Coposu, *Un moment de răscruce în lupta pentru apărarea libertăților democratice din istoria României: Pactul de neagresiune electorală al opoziției din noiembrie 1937*, în Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache (eds.), *Radiografia dreptei românești (1927-1941)*, ediția a II-a, Editura Tipo Moldova, Iași, 2010, p. 395-397.

¹⁰⁷ Corneliu Ciucanu, *op. cit.*, 2009, p. 346.

¹⁰⁸ N. N. Petrașcu, *Evoluția politică a României în ultimii douăzeci de ani (1918-1938)*, Editura Bucovina, I. E. Toronțiu, București, 1939, p. 168 (anexa III).

¹⁰⁹ Al. Gh. Savu, *Sistemul partidelor politice din România (1919-1940)*, Editura Științifică și Pedagogică, București, 1976, p. 98.

¹¹⁰ *Ibidem*; Romul Gh. Pop, *Reforma electorală. Evoluția și proiectele de reformă ale puterii legiuitoare din România*, vol. I, Oradea, 1938, p. 104.

¹¹¹ *Ibidem*.

a III-a forță politică a țării. Totodată, Partidul Național Creștin obținuse 9,15% din sufragii, procent superior comparativ cu rezultatele anterioare obținute individual de grupările (LANC și PNA) care au fuzionat în iunie 1935, sub președinția lui Octavian Goga și A. C. Cuza.

Orientarea corpului electoral către partidele de dreapta este o altă realitate ce transpare din rezultatele înregistrate la alegerile generale din decembrie '37. Blocul formațiunilor politice de dreapta (legionarii, național-creștinii, georgiștii), au obținut în total 28,63% din sufragii. În consecință, receptivitatea electoratului pentru discursul naționalist l-a determinat pe Carol al II-lea să încredințeze mandatul formării unui nou guvern de alegeri lui O. Goga, liderul PNC¹¹². Manevra regală urmărea să satisfacă curentul naționalist, dar în același timp să-l învrăjbească. Valer Pop, fost cuzist, trecut la liberali evoca în cartea sa de *Amintiri politice*, rostul numirii lui O. Goga în fruntea guvernului. Regele a impus o serie de miniștri care, practic, dădeau un caracter eterogen cabinetului. Condițiile regelui au fost sintetizate de Valer Pop după cum urmează: „lichidarea legionarismului, politică de dreapta moderată în interior (garanție Armand Călinescu); politică externă neschimbată (Istrate Micescu la Externe, Cuza (senior), ministru de stat, Cuza (junior) ministru al Muncii). Deci cuzism controlat și neutralizat în interior”¹¹³. După cum relatează și V. Pop, în cabinetul Goga a intrat și Armand Călinescu, recunoscut în toate mediile politice ca mare adversar al Gărzii de Fier¹¹⁴. A. Călinescu a primit portofoliul Ministerului de Interne cu misiunea expresă de a-l supraveghea pe Goga¹¹⁵, ce manifestase interes pentru o înțelegere politică cu Zelea Codreanu. Rolul Ministerului de Interne era capital în situația nou creată,

---

¹¹² Vezi Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, vol. I, (1904-1939), ediție Marcel-Dumitru Ciucă și Narcis Dorin Ion, Editura Silex, București, 1995, p. 234. Trecând în revistă ultimile evenimente politice și rezultatele electorale, regele a hotărât formarea unui cabinet național-creștin deși era conștient că „o guvernare cu aceste elemente hotărât antisemite nu va putea fi una de lungă durată și că după aceea voi fi liber să pot lua alte măsuri mai forte, măsuri care să descătușeze atât țara cât și pe mine de tirania, adesea atât de nepatriotică a meschinilor interese de partid. Cum era de așteptat atâta a așteptat Goga, era împlinirea ambițiilor sale, umflându-se ca un broscoi, primește a forma guvernul în condițiile care i le-am impus”. Aceste condiții au constat practic în introducerea în guvern a unor oameni politici fideli intereselor Palatului. Scopul acestei „infiltrațiuni democratice” era de „a obține o frână pentru anumite excese ce erau de temut”. Totodată, regele fixează cinic și rolul ce trebuia jucat de Armand Călinescu în postura de ministru de Interne: „Acuma mai este un punct important. Goga, mai ales, și Cuza sunt dușmani de moarte ai gardiștilor și hotărâți de a întreprinde orice pentru exterminare lor; în aceasta, vor fi secondați perfect de Călinescu, care este complet de acord cu ei”.

¹¹³ Valeriu Pop, *Amintiri politice. 1937-1945*, Editura Vestală, București, 1999, p. 218.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier (119-1941). Mistica ultranaționalismului*, ed. I-a, Editura Humanitas, București, 1993, p. 191.

deoarece abuzurile aparatului polițienesc și ale jandarmilor aveau rolul de a aduce Mișcarea Legionară și PNC pe poziții ireconciliabile¹¹⁶. În urma unei întrevederi între Goga și Codreanu¹¹⁷, ultimul își retrage formațiunea politică din campania electorală¹¹⁸. Acordul Goga-Codreanu l-a determinat, însă, pe Carol al II-lea să ceară demisia cabinetului Goga, instaurând regimul personal autoritar prin lovitura de stat din 10 februarie 1938¹¹⁹.

În planurile Palatului, guvernul condus de O. Goga a avut rolul să compromită ideea unei guvernări naționaliste și să niveleze drumul instaurării regimului autoritar carlist, vizat de rege și camarilă încă de la înscăunarea lui Carol al II-lea, în iunie 1930. După un scurt intermezzo de 44 zile, cât a durat guvernarea Goga-Cuza, instituirea dictaturii regale în februarie 1938 era o consecință a erodării/degenerării democrației parlamentare interbelice, realitate pusă pregnant în lumină de evenimentele politice desfășurate la sfârșitul anului 1937, de alegerile parlamentare indecise din decembrie și, mai cu seamă, de evenimentele tensionate care au marcat anul 1938 (abrogarea Constituției din 1923, dizolvarea partidelor și instaurarea cenzurii și a stării de asediu, lichidarea liderilor Mișcării Legionare).

Pentru o mai corectă decriptare a succesiunii și semnificației evenimentelor, trebuie consemnat că lansarea declarației din 29 noiembrie 1937 semnală o posibilă orientare fermă pro-Axă și apropierea ideologică de Germania național-socialistă. În viziunea lui Codreanu, mesajul său explicit reconsidera poziția de rezervă a Legiunii în cazul unei noi variante în politica externă a României. Dacă factorul german s-ar fi impus în geopolitica sud-est europeană, Mișcarea Legionară ar fi putut ajunge la putere, pentru a gestiona – cu succes, spera el – noile relații româno-germane. În acest scenariu transpus parțial în realitate, de altfel, peste doi ani, Codreanu nu a intuit reacția violentă a regelui, represiunea dură împotriva Legiunii și asasinarea sa. Prevăzuse însă agresivitatea germană care, în opinia lui, nu trebuia provocată, dar mai ales lansase dramatica profecție privind căderea granițelor¹²⁰ și

¹¹⁶ Kurt W. Treptow, *Politica regală și alegerile din 1937-1938*, în *Europa XXI*, III-IV, 1994-1995, p. 182. Utilizarea pe scară largă a violenței împotriva Mișcării Legionare în timpul campaniei electorale a făcut parte din planul conceput de ministrul de interne Armand Călinescu (vezi Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 308-373).

¹¹⁷ Mihail Sturdza, *op. cit.*, p. 125.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 126.

¹¹⁹ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 337.

¹²⁰ În *Memoriul* din 5 noiembrie 1936, adresat regelui Carol al II-lea, Codreanu solicita asumarea răspunderii factorilor care decid politica externă: „Cerem ca Majestatea Voastră să pretindă tuturor celor care conduc sau manifestă păreri cu privire la politica externă a României să declare că răspund cu capul pentru directivele pe care și le însușesc. [...] Este cutremurător să ne gândim că noi, tineretul de astăzi ar fi să fim condamnați a asista la împărțirea sau ciuntirea României Mari, pentru a plăti păcatele unei infame politici externe (Corneliu Z. Codreanu, *Scrieri. Documente, Însemnări*, ediție Corneliu Ciucanu, Editura Tipografia Moldova, Iași, 2012, p. 285).

comunizarea României¹²¹. Din păcate, aceste tragice previziuni s-au derulat cu precizie în vara anului 1940 (notele ultimative sovietice și dictatul de la Viena), când România s-a trezit total izolată – și apoi sfâșiată – dar mai cu seamă după 23 august 1944 și după instalarea guvernului Petru Groza, când s-au creat premisele comunizării și sovietizării României¹²². Pierderile teritoriale din vara anului 1940 sunt motiv de îngrijorare și reflecție amară pentru opinia publică românească. Evident erau lansate reproșuri și anateme asupra celor considerați responsabili de „apocalipsă” granițelor și inerent se recunoșteau meritele acelor oameni politici care au intuit pericolul unei politici unilaterale „înfeudate” directivelor primite de la Paris și Londra. Nichifor Crainic avea să scrie că: „Vina o poartă exclusiv politica democratică a României, care a paralizat sistematic orice tendință de apropiere de puterile Axei. Mulțumită acestei politici dezaastroase, România s-a găsit la 1940 cu desăvârșire izolată într-o Europă trântită la pământ și având în față puterile Axei, animate numai de gândul sancțiunilor împotriva ei. Sentința de la Viena e corolarul funest al acestei stupide și criminale politici democratice. Autorii pierderii Ardealului și a Cadrilaterului sunt național-țărăniștii și liberalii, care au guvernat țara în timpul Regelui Carol al II-lea și au stârpit în sânge ideea apropierei de Germania sau măcar de Italia. Dacă o asemenea apropiere s-ar fi săvârșit la timpul ei, nu numai Ardealul și Cadrilaterul ne-ar fi rămas, dar nici Basarabia și Bucovina nu ne-ar fi fost luate în 1940, cu consimțământul puterilor Axei”¹²³. În același context de revoltă și de stabilire a vinovaților, Dimitrie Cristian Amzăr, un mare admirator al profesorului Nae Ionescu și simpatizant al Legiunii, responsabilizează clasa politică românească sau, mai corect spus, vechea generație de politicieni, incapabili să păstreze și să lase urmașilor intactă moștenirea creată la 1918. Tema „conflictului dintre generații” lansată de congenerii săi prin *Itinerariul spiritual* (Mircea Eliade), *Manifestul Crinului Alb* (Petre Pandrea, Sorin Pavel, Ion Nestor) și prin articolul *Generație*, publicat de Mircea Vulcănescu în „Criterion”, care a generat o prolifică dezbatere culturală în deceniul IV, este translată de Amzăr în registru politic. Pe plan intern „bătrânii” partidelor istorice s-au opus vehement, chiar violent, inițiativelor social-politice și spirituale ale noii generații, iar pe plan extern, „gripați” pe linia tradiției filo-franceze, nu au reușit să facă diferența între simpatii și interese. În august 1940, D. C. Amzăr nota în jurnalul său: „De obicei, copiii sunt aceia care risipesc averea, adunată cu trudă de părinți, dar uneori există

¹²¹ *Ibidem*, p. 263.

¹²² Gh. Buzatu, *Paradigmele tragediei Basarabiei*, în Gh. Buzatu (coord.), *Bătălia pentru Basarabia*, Editura Mica Valahie, București, 2010, p. 40; Pamfil Șeicaru, *Construcții pe nisip. Politica anistorică*, Madrid, 1972, *passim*; Idem, *Scrieri*, vol. 3, Editura Victor Frunză, București, 2003, p. 215. Aflat în exil, ziaristul Pamfil Șeicaru considera că „tot ce s-a abătut, după 23 august [1944], asupra nenorocitei noastre patrii era virtual cuprins în actul loviturii de stat”.

¹²³ Nichifor Crainic, *op. cit.*, p. 320-321.

părinți care mănâncă și distrug la bătrânețe ceea ce au adunat în tinerețe, poate mai mult prin noroc și împrejurări favorabile decât prin muncă cinstită. De astfel de părinți a avut parte România Mare”¹²⁴.

Declarația lui Codreanu din noiembrie 1937, care sublinia în esență disponibilitatea schimbării alianțelor tradiționale, a iritat Franța și Marea Britanie și a produs efecte dezastruoase în raport cu *factorul constituțional*. În opinia cercurile politico-diplomatice occidentale, regele reprezenta ultimul și cel mai important impediment în calea ascensiunii Mișcării Legionare și a reorientării politicii externe românești către Germania și Italia. În consecință, democrațiile occidentale au aprobat tacit planul de instaurare a regimului autoritar condus de Carol al II-lea. Abrogarea Constituției din 1923, dizolvarea partidelor politice, aplicarea pe scară largă a cenzurii și stării de asediu, formarea partidului unic (Frontul Renașterii Naționale) – derapaje evidente de la standardele sistemului democratic –, au fost trecute cu vederea de democrațiile occidentale, atâta timp cât aceste măsuri politice asigurau lichidarea Mișcării Legionare, receptată la Londra și Paris drept principalul vector al opțiunii pro-germane din România. Atâta timp cât România rămânea „*cuminte*” în „*plasa*” politicii franco-britanice, Carol al II-lea beneficia de clemență, dar mai cu seamă, de „*consilium et auxilium*” din partea „apărătorilor intransigenți” ai democrației... Prin urmare, regele putea deveni din rege constituțional un „rege jucător” și putea experimenta cu succes exotica dictatură personală, apreciată de oamenii politici responsabili din acea vreme drept o „sinistră butaforie”... Iar regimul autoritar carlist, prin echilibristica politică nechibzuită, prin „opacitate” și „idei fixe” în raport cu realitățile interne și noua dinamică a relațiilor internaționale, a condus, inevitabil, spre tragedia României Mari din vara anului 1940.

---

¹²⁴ D. C. Amzăr, *Jurnal berlinez*, ediție îngrijită de Dora Mezdrea și de Dinu D. Amzăr, Editura România Press, București, 2005, p. 83.

*FROM FOREIGN AFFAIRS... TO THE TUMULTUOUS INTERNAL
POLITICAL LIFE. THE RELATIONSHIPS BETWEEN NICOLAE
TITULESCU AND THE INTERWAR ROMANIAN RIGHT-WING
(ABSTRACT)*

In the context of the differences of opinion between Nicolae Titulescu and the Legionnaire Movement concerning the foreign and internal politics of the Interwar Romania, the relationships between the great diplomat and the leaders of the Movement had become irreconcilable. Nevertheless, under the circumstances of the launch of the Pact of Electoral Non-aggression – signed on the 25th of November 1937 by Iuliu Maniu (PNȚ – National Peasants' Party), Gh. Brătianu (PNL – National Liberal Party, the "Georgist" wing) and Corneliu Z. Codreanu ("All for the Country" Party), the relationships between the great diplomat, a candidate on the electoral lists of PNȚ, and the Legion were restored. In order to successfully stand up against the authoritarian and antidemocratic initiatives foreseen by king Charles the IInd – a common objective assumed by the three signatory political forces – following several "interventions and Conciliabules" initiated by leaders of the Peasants' Party and legionnaires, the person of Nicolae Titulescu stopped being attacked in the press and within the legionnaire media. Finally, Nicolae Titulescu's candidacy was actively supported by the student legionnaire structures in the propaganda during the electoral campaign (November – December 1937).